МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Кваліфікаційна роботамагістра

на тему **ОЦІННИЙ СКЛАДНИК В СЕМАНТИЦІ СУБСТАНТИВНИХМЕТАФОР**

Виконав: студент 2 курсу,групи
8.0350-а
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мовита
літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програмиМова і
література (англійська) **Ширін Ілля**
Олександрович

Керівник д.ф.н., проф. Приходько Г. І.Рецензент

д.ф.н., проф. Козлова Т. О.

Запоріжжя – 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра Англійської філології та лінгводидактики
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська
Освітньо-професійна програма мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
_____
«____»_____2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

ШИРІНУ ІЛЛІ ОЛЕКСАНДРОВИЧУ
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Оцінний складник в семантиці субстантивних метафор»

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) д.ф.н., професор Приходько Ганна Іллівна

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «8» квітня 2021 року № 566-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту) 07.12.2021 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту) теоретичні засади вивчення оцінного складника в семантиці субстантивних метафор.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) вивчити матеріал і методи дослідження з даної проблеми; 2) визначити специфіку оцінки як компонента значення; 3) виділити критерії оцінки, що лежать в основі оцінки метафори; 4) визначити основні структурні типи субстантивних метафор і виявити найбільш частотні.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Приходько Г. І. д.ф.н., проф.	09.04.2021	09.04.2021
Розділ 1	Приходько Г. І. д.ф.н., проф.	25.04.2021	25.04.2021
Розділ 2	Приходько Г. І. д.ф.н., проф.	05.05.2021	05.05.2021
Висновки	Приходько Г. І. д.ф.н., проф.	05.08.2021	05.08.2021

6. Дата видачі завдання 09.04.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк видання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2021	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2021	виконано
3.	Написання вступу	червень 2021	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2021	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2021	виконано
6.	Формування висновків	жовтень 2021	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2021	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2021	виконано
9.	Захист	грудень 2021	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____ І. О. Ширін

Керівник роботи _____ Г. І. Приходько

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ В. А. Бережний

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 54 сторінки, 83 джерела.

Об'єкт дослідження: субстантивні метафори.

Мета роботи: визначення оцінного компонента в семантиці субстантивних метафор.

Теоретико-методологічні засади: розширення наших уявлень про категорію оцінки як засобу пізнання та відображення картини світу.

Отримані результати: оцінка як мовна категорія виражає ставлення мовця до об'єкта дійсності залежно від того, наскільки задоволені його потреби, бажання, інтереси чи цілі. Метафори можна розділити на певні групи згідно тієї оцінки, яку вони виражають. У даних групах має місце оцінка морально-етичних якостей, інтелектуальних якостей, емоційно-психологічних якостей, оцінка діяльності референта, оцінка зовнішності. Вивчення відображення екстралінгвістичних факторів у семантиці метафори дозволяє нам виявити демографічну та соціокультурну оцінність, що характеризує статусні ознаки суб’єкта і об’єкта оцінки. Субстантивна метафора має 3 основних структурних типи: метафора-речення, метафора-словосполучення і відособлена метафора. Аналіз показав, що пейоративна оцінка переважає в субстантивних метафорах, з чого можна зробити висновок, що суспільство схильне висловлювати несхвалення частіше, ніж схвалювати що-небудь.

Ключові слова: *метафора, субстантивна метафора, оцінка, категорія оцінки, оцінність, мовна категорія, пейоратив, меліоратив*

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1 КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА В СЕМАНТИЦІ МЕТАФОРИ 7

1.1 Категорія оцінки в лінгвістиці 7

1.2 Місце оцінки в семантичній структурі слова 19

1.3 Онтологія метафори 24

1.4 Особливості оцінної семантики метафори 27

РОЗДІЛ 2 ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІННОГО КОМПОНЕНТУ В СЕМАНТИЦІ СУБСТАНТИВНИХ МЕТАФОР 32

2.1. Критерії оцінки субстантивних метафор 32

2.2 Основні структурні типи субстантивної метафори 39

2.3 Специфіка метафоричної енантіосемії 44

2.4 Оцінка статусу особи в семантиці метафори 47

ВИСНОВКИ 54

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 56

ВСТУП

Під час пізнання навколишньої дійсності людина формує власне ставлення до світу, безпосередньо звертаючи увагу та оцінюючи події, явища, факти. Даний факт є причиною того, що проблема оцінки є досить актуальною та привертає увагу багатьох вчених у різних галузях, таких як: філософія, логіка, психологія та лінгвістика. Питання категорії оцінки знаходять відображення у працях лінгвістів Е. С. Азнаурова, Ю. Д. Апресяна, І. В. Арнольд, Н. Д. Арутюновой, О. С. Ахманової, Є. М. Вольф, Н. А. Лук'янової, Н. Н. Миронової, М. С. Ретунської, В. Н. Телії та ін.

Мові притаманні різні способи вираження оцінки. Метафора в тезаурусі людини є невід’ємною складовою її оцінної діяльності, так як будь-яка метафора має оцінний зміст. Теорії метафори беруть свій початок ще за часів античності (Арістотель, Квінтіліан, Цицерон та ін.).

Метафора − універсальний спосіб переосмислення значення слів і перенесення найменування з одного денотата на інший на основі подібності (реального чи вигаданого) двох об'єктів.

Роботи сучасних лінгвістів включають аналіз метафори як багатоаспектного явища мови і мовлення (Н. Д. Арутюнова, В. П. Григор'єв, В. М. Телія, С. М. Мезенін і др.).

Актуальність роботи визначається роллю, яку оцінка відіграє в семантиці метафори, потребою систематизації критеріїв оцінки, що лежать в основі оцінки субстантивних метафор.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в ній зроблено комплексне дослідження метафори як одного із засобів вираження оцінки.

Об'єктом дослідження є субстантивні метафори.

Предметом дослідження є мовні засоби, що слугують для творення субстантивних метафор.

Мета роботи полягає у визначенні оцінного компонента в семантиці субстантивних метафор.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких конкретних **завдань**:

1) вивчити матеріал і методи дослідження з даної проблеми;

2) визначити специфіку оцінки як компонента значення;

3) виділити критерії оцінки, що лежать в основі оцінки метафори, і описати особливості субстантивних метафор;

4) визначити основні структурні типи субстантивних метафор і виявити найбільш частотні.

Матеріал дослідження склав 208 метафор, відібраних методом суцільної вибірки з сучасних англомовних художніх текстів.

Методи лінгвістичного дослідження, що використовуються у дипломній роботі, обумовлені її метою, завданнями та характером матеріалу. Використано комплекс методів дослідження, серед яких аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми. Для класифікації метафор використовувалися прийоми компонентного аналізу, що визначається системою прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якої полягає в розщепленні значення слова на складові компоненти, які називають семами, семантичними множниками і, зрідка, маркерами. Дистрибутивний метод використовується для вивчення оточення окремих одиниць у тексті. Контекстологічний метод застосовується для вивчення долі мовної одиниці в певному контексті.

Теоретична значущість проведеного дослідження полягає в розширенні наших уявлень про категорію оцінки як засобу пізнання та відображення картини світу.

Практичне значущість дослідження полягає в тому, що її результати можуть бути використані у викладанні курсів стилістики та лексикології англійської мови, при розробці лекцій і семінарських занять з інтерпретації тексту, при навчанні практиці перекладу. Матеріали і висновки дослідження

можуть застосовуватися при читанні спецкурсів та написанні дипломних і курсових робіт.

Робота пройшла **апробацію** на науково-практичній студентській конференції. Результати дослідження представлено у публікації:

1. Ширін І. О. Оцінний складник в семантиці субстантивних метафор. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2021»* : у 5 т. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Т. 3. С. 327–328.

Структура даної роботи була визначена її цілями та завданнями, і складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Перший розділ присвячений категорії оцінки, її специфіці в семантиці метафори, визначення лексичного значення слова, розгляду його аспектів, визначення поняття метафори.

У другому розділі аналізуються критерії, що лежать в основі оцінки метафори, визначається специфіка метафоричної енантіосемії, виділяються основні структурні типи субстантивної метафори, проводиться оцінка статусу особи в семантиці метафори та досліджується національно-культурна специфіка оцінки метафори.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 54, кількість використаних джерел 83.

РОЗДІЛ 1
КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА В СЕМАНТИЦІ МЕТАФОРИ

1.1 Категорія оцінки в лінгвістиці

В останні десятиліття категорія оцінки, відображена у мові, стає об'єктом пильної уваги цілого ряду вчених − лінгвістів (О. М. Вольф, В. М. Телія , Н. Д. Арутюнова , М. В. Ляпон, Г. Д. Величенко та інші). У полі їхнього зору знаходяться різні аспекти оцінності: семантичний, формальний, функціональний, прагматичний. Незважаючи на це, проблеми категорії оцінки і її мовної експлікації залишаються відкритими.

Складний понятійний зміст оцінки обумовлює наявність різноманіття класифікацій і різнохарактерних підходів до аналізу цієї категорії: оцінка як ціннісний аспект значення присутній в різних мовних виразах, охоплює широкий діапазон мовних одиниць, при цьому кожен рівень мовної структури має свої специфічні засоби вираження аксіологічних відносин.

Під оцінкою розуміють інтелектуально − психічний акт, що виявляє позитивну або негативну характеристику предмета, зумовлену визнанням чи невизнанням цінності. Як зазначає Ю. Н. Караулов, у формально − змістовному плані конкретне ціннісне значення можна вважати світоглядним смисловим змістом ціннісного ставлення, а оцінку − психологічний процес, в якому цінність «схоплюється» свідомістю, вважати його формою [Караулов 1989, с. 17].

Про нерозривний зв'язок оцінки і цінностей пише В. М. Телія: «Когнітивний зміст раціональної оцінки − це думка суб'єкта оцінки про позитивну або негативну цінність позначуваного в цілому або якої-небудь його властивості, засноване на неписаних, але узуальних нормах ціннісної

картини світу, що склалася в даному мовному колективі і на його життєвій філософії» [Телия 1986, с. 58].

Розгляд питання про цінність важливим для опису «механізму» відображення системи цінностей народу у формуванні оцінних висловлювань. Система цінностей кожного народу має певну структуру: Ціннісну картину світу становить система різних цінностей, культивованих в конкретному суспільстві, впорядкованих їм у певній ієрархії. В ній розрізняється інваріантна частина, яка містить загальнолюдські цінності, що властиві всім народам, і варіативна частина, яка містить цінності, які обумовлені специфікою національної культури, особливостями соціально-історичного розвитку народу.

Система цінностей, оцінка, ціннісні орієнтації знаходять своє відображення в культурі і мові кожного етносу. Більше того, цінність є духовним і діяльнісним ядром культури. Усвідомлення величезної ролі цінностей в розвитку людського суспільства призвело на рубежі XX-XXI століть до того, що багато філософів стали бачити в культурі насамперед систему цінностей і ідей, обумовлену реальною історією народу та його духовно-психічним складом.

Існує так зване «вузьке» визначення оцінки, безпосередньо пов'язане з ознакою «добре/погано», на відміну від широкого розуміння оцінки (кваліфікації). Так, неодмінною умовою віднесення дієслова в клас оцінних є наявність у його семантичній структурі компонентів добре/погано.

Спираючись на філософські погляди Фр. Боаса, який був переконаний в «психічної спільності людства», і Г. В. Лейбніца, який висунув тезу про наявність «універсального набору примітивів», відомий лінгвіст Анна Вежбицька [Wierzbitska 1992, с. 50], провівши ретельний змістовний аналіз мовних фактів різних мов світу, дійшла висновку, що мовні та культурні системи у величезній мірі відрізняються одна від одної, але існують

семантичні і лексичні універсалії, що вказують на загальний понятійний базис, на якому ґрунтуються людська мова, мислення і культура.

В даний час метамова, розроблена А. Вежбицькою [Вежбицкая 1997, с. 21], активно і успішно використовується лінгвістами в семантичних дослідженнях. Вчені відзначають, що розкладання значення на семантичні примітиви дозволяє семантизувати національно-специфічний компонент, розшифрувавши його для носіїв іноетнічних моделей світу.

О. В. Ляпон включає в оцінну ситуацію суб'єкт (того, хто оцінює), об'єкт (те, що оцінюється) мотиви оцінки, підстава оцінки (точку зору, на основі якої проводиться оцінка) власне оцінку і характер оцінки.

Центральним для опису оцінної ситуації, на його думку, є питання про головного героя оцінної ситуації – говорить (що оцінює) суб'єкт, який виступає в якості виробника оцінного акту. «Інтерес до цього героя стимульований характерною для сучасної лінгвістики атмосферою уваги до філософії «Я» мовця, яка змінила дві попередніх – філософію «імені» і філософію «предиката» і поставила у фокус уваги людський фактор» [Ляпон 1989, с. 24].

Оцінка може бути проведена як окремою людиною, так і виходити від певного соціуму. Іншими словами, суб'єктом оцінки може бути конкретно – історичний індивід, певна соціальна група або людське суспільство в цілому.

Вираження тієї чи іншої оцінки суб'єктом залежить від його ціннісної орієнтації. На думку К. М. Ніконова, ціннісна орієнтація це ставлення суб'єкта до умов свого буття, ставлення, в якому виявляється результат вільного вибору соціально значущих предметів. Ціннісна орієнтація обумовлює характер оцінної діяльності суб'єкта, відображеної в оцінних висловлюваннях. У філософії виділяються кілька видів ціннісних орієнтацій: споживча і творча, творча і руйнівна, тощо. Виділення цих видів умовне, так як насправді всі вони взаємопов'язані і не існують в чистому вигляді. Як правило, мова йде про домінування будь-якої з них [Никонова 1991, с. 265].

Лінгвістичні дослідження О. М. Вольф підтверджують думку про те, що недоцільно жорстке протиставлення знання про мову знанням про світ, між ними не існує чіткої межі, і вони в багатьох випадках взаємопроникні: уявлення про «картини світу» і оцінні стереотипи органічно входять в модальну рамку оцінки [Вольф 1975, с. 207].

У мові оцінка виражається, як відомо, різнорівневими засобами: фонетичними, лексико-фразеологічними, морфологічними, синтаксичними. Системний опис різних засобів мовної експлікації оцінки дано в роботах О. М. Вольф, Н. Д. Арутюнової. Складність дослідження семантичної структури та прагматичного варіювання предмета обумовлена також труднощами розмежування оцінного та емоційного в значенні оцінного слова.

Оцінність в лінгвістиці визначають як закладену в слові позитивну або негативну характеристику людини, предмета, явища. Емоційність як відбите і закріплене в семантиці слова ставлення, почуття мовця до об'єкта мовлення» На сучасному етапі розвитку мовознавства емоційність розглядається як один з найбагатших джерел розвитку мови і невід'ємний компонент мовної діяльності людини «Механізм емоціоналізації комунікативних одиниць мови працює на обох рівнях − мовному та мовленнєвому» [Шаховский 1988, с. 14].

Однозначного рішення проблеми співвідношення емоційності та оцінення в структурі оцінного слова, як відомо, не існує. Аналіз літератури, присвячений даній проблемі, виявив три основні точки зору, на які спираються численні дослідження в цьому напрямку. До вчених, що розрізняють емоції і оцінку, відноситься І. А. Стернин, Ш. Баллі і деякі інші. І. А. Стернин вважає, що емоції і оцінка, що утворюють конотативний компонент значення, не обов'язково присутні в значенні спільно, між ними немає відносин інтердепенденціі [Стернін 1990, с. 47]. Ця інтерпретація співвідношення оцінення та емоційності сходить до традиційного розмежування Ш. Баллі [Балли 1955, с. 63] інтелектуальної (раціональної) і афективної (емоційної) сфер мови.

Протилежної точки зору дотримуються Н. А. Лук'янова, Л. І. Шабаліна. Так, постулюючи нерозривність оцінки та емоції, Н. А. Лук'янова пише, що в універсальній словникової системі фіксується уявлення мовців про позитивну оцінку реальних явищ (раціональна позитивна оцінка), пов'язаної з похвалою, з визнанням предмета мовлення хорошим, правильним, що задовольняє деяку середню соціальну (колективну чи індивідуальну) норму, а емоція, яка виступає апаратом оцінки, способом її невербального вираження, виявляється як би «поглиненою» оцінкою, прихованою в ній, «згорнутої в нирку», яка в конкретних висловлюваннях «розгортається», «розкривається» більшою чи меншою мірою. Оцінність і емоційність складають два різних компонента значення, вони єдині, як нерозривні оцінка і емоція на позамовному рівні [Лукьянова 1976, с. 94].

Взаємопов'язаність і взаємозумовленість оцінки та емоції Л. І. Шалабіна пояснює тим, що оцінка «... часто супроводжується появою певних почуттів (смутку і радості, печалі і тріумфу, скорботи і свята, гордості і гніву і т. п.), бо дуже часто гордість і схвалення, гнів і презирство стоять поруч [Шабалина 1981, с. 82]. Отже, прояв емоцій також в тій чи іншій мірі мимоволі викликає оцінку. І якщо на лексематичному рівні оцінка не визначає емоційність, то при безпосередньому комунікативному акті (в прямому зверненні) оцінка не може не супроводжуватися емоціями.

Про тісний зв'язок оцінки та емоції пишуть Л. Н. Йорданська і А. А. Залізняк. Характерними є найменування емоцій в їх роботах: відчуття – оцінки і оцінки душі [Зализняк 1992, Иорданская 1970].

Прихильники третьої точки зору визнають частковий, а не повний збіг емоційної та оцінної лексики. Так, Г. Ф. Аглетдинова вважає, що оцінка в якості свого заснування може мати деякі почуття, відчуття. Але оцінка також може даватися з позиції розуму, її підставою може бути деякий зразок, ідеал, стандарт [Аглетдинова 1996, с. 79].

Емоційна оцінка часто вступає в протиріччя з раціональною. Винесення емоційної оцінки відрізняється меншою аргументованістю і вмотивованістю вибору аксіологічного знаку. Труднощі у визначенні підстави тієї чи іншої емоційної оцінки поглиблюються частою відсутністю вербалізації мотивів оцінки. Н. Д. Арутюнова пише про те, що мотиви деяких видів оцінки насилу піддаються експлікації [Арутюнова 1989, с. 53].

Емоційні оцінки переважають у сфері міжособистісних відносин. Більш раціональне ставлення людини до предметної сфері обумовлено її знаннями про навколишній світ і життєвим досвідом [Зализняк 1992]. Емоційно − оцінне ставлення людини до людини дуже часто опосередковано загальним прийняттям або неприйняттям об'єкта оцінки.

На думку Г. І. Приходько емоційний компонент значення слова співвідноситься зі сферою емоційно-чуттєвого сприйняття. Емоційна окраска належить слову в тому разі, якщо воно виражає емоцію або почуття [Приходько 2004, с. 47].

Різниця між емоційним та оцінним значенням пов’язана з вжитком, що залежить від мовної інтенції того, хто говорить, адже емоційність – це властивість мови, яка виражається психічним станом того, хто говорить.

Як вважає відомий філософ М. Монтень, формування оцінних висловлювань складається під впливом декількох факторів: життєвої позиції суб'єкта оцінки, ціннісної установки, його психологічного стану та ін: «Якщо я говорю про себе по-різному, то лише тому, що дивлюся на себе з різних сторін... Залежно від того, як я дивлюся на себе, я знаходжу в собі і сором'язливість і нахабство; і цнотливість і розпуста; і балакучість і мовчазність; і працьовитість і зніженість... Все це в тій чи іншій мірі я в собі знаходжу в залежності від кута зору, під яким дивлюся» [Монтень 1958, с. 11].

Інформація, яка повідомляється мовцем, на думку М. Я. Блоха, може бути фактуальною, інтелектуальною, емотивною та імпресивною [Блох 2000, с. 64]. Таким чином, розгляд співвідношення оцінки та емоційності з позицій

когнітивної лінгвістики дозволяє раціональну оцінку віднести до області інтелектуальної інформації, а емоційну − до емотивної. Є. Г. Борисова вважає, що емотивна частина висловлювання, по суті її термінологічного позначення, пов'язана з прямим відображенням емоційного стану мовця [Борисова 2001, с. 64].

Також за точкою зору Є. Г. Борисової емоційний вплив на слухача є обов'язковим компонентом мовного акту: «Адресат (слухає) сприймає повідомлення і зіставляє його з наявними у нього уявленнями про світ. Він або приймає нову інформацію і змінює свої уявлення, або відкидає цю інформацію. При цьому на нього виявляється емоційний вплив» [Борисова 2001, с. 117].

Слід зазначити, що різні джерела трактують термін «оцінка» по-різному. У словнику лінгвістичних термінів «оцінка» − це судження мовця, його ставлення - схвалення або несхвалення, бажання, заохочення, тощо.

Крім того, в даному словнику виділяється категорія суб'єктивної оцінки, яка за Н. А. Лукьяновою означає семантико-синтаксичну категорію, що виражається відповідним синтаксичним вживанням різних частин мови: іменника, якісного прикметника і прислівника, і виражає ставлення мовця до предмета мовлення [Лукьянова 1976, с. 21].

Н. В. Ільїна визначає категорію оцінки, як розумовий акт, який є результатом взаємодії людини з навколишнім середовищем. Людина оцінює здатність того чи іншого об'єкта задовольняти її потреби, бажання, інтереси чи цілі. Знайшовши предмет або його властивість корисним, приємним, добрим, гарним, він здійснює оцінку [Ильина 1982, с. 63].

О. А. Чернявська вважає, що оцінка − це мовна категорія, що є відображенням логічної категорії, розумових процесів, що призводять до встановлення цінності всіляких об'єктів [Чернявская 2001, с. 86]. З цього визначення випливає, що поняття оцінки пов'язане з поняттям цінності.

Потенційною «цінністю», яка реалізується в процесі задоволення людських потреб, в суспільних відносинах, у практичній діяльності людини володіє кожен реальний предмет. Нею може бути буквально все, що стає компонентом практичної діяльності людини: природні речі, штучні об'єкти, суспільні відносини, явища дійсності, процеси, дії, вчинки, що має знаходити і, неодмінно, знаходить своє вираження у мові.

Як зазначає Ю. Д. Гранін: «поняття цінності пов'язане лише з позитивним значенням, що й відрізняє цінність від оцінки. Негативних цінностей бути не може, оскільки одне і те ж явище не може бути одночасно і позитивним, і негативним в одному і тому ж відношенні і для однієї і тієї ж людини» [Гранин 1980, с. 42]. Але один і той же об'єкт, оцінюваний з однієї точки зору, може виступати як цінність, а з іншого − як антицінність. Цінності та антицінності, виявлені в процесі оцінки, не є природними властивостями оцінюваних об'єктів, хоча вони нерозривно пов'язані зі своїми носіями і немислимі без них. Тому не можна сказати, що вони об'єктивні. З іншого боку, цінність або антицінність не можуть бути названі суб'єктивними. Вони − момент єдності суб'єкта та об'єкта.

Або, як пише Т. Г. Бочорішвілі, «будь-яка оцінка є результатом психічної операції оцінювання» [Бочоришвили 1988, с. 96]. Ця операція полягає в тому, що суб'єкт оцінки співвідносить об'єкт оцінки (предмет, ситуацію, факт дійсності) з наявним у нього в свідомості еталоном. В результаті цього процесу об'єкт оцінки «розміщується» на деякій шкалі між «плюсом і мінусом», тобто, між «дуже добре» і «дуже погано». Далі результат оцінки знаходить своє словесне вираження.

Найважливішою особливістю оцінки є те, що в ній завжди присутній суб'єктивний фактор, що взаємодіє з об'єктивним. Оцінка висловлювання, навіть якщо в ньому прямо не виражений суб'єкт оцінки, передбачає ціннісне ставлення між суб'єктом і об'єктом. Суб'єктивний компонент пов'язаний з можливістю позитивного чи негативного ставлення суб'єкта оцінки до її

об'єкту («подобатися/не подобатися», «цінувати/не цінувати», «схвалювати/ осудити», тощо), в той час як об'єктивний (дескриптивний) компонент оцінки орієнтується на власні властивості предметів або явищ, на основі яких виноситься оцінка [Берлизон 1971].

За Г. Д Величенко оцінці в логічному представленні відповідає комплекс елементів − суб'єкт, об'єкт, характер і підставу оцінки, семантика яких формує модальну рамку оцінки - ціннісне ставлення; ця модальна рамка накладається на висловлення [Величенко 1986, с. 21].

Як зазначає Г. І. Приходько «... суб'єктивний компонент оцінки – це відображення позитивного чи негативного відношення суб'єкта оцінки до її об'єкту, тоді як об'єктний компонент оцінки – це віддзеркалення характерних функцій предмета чи явища, які й оцінюються в самому об'єкті» [Приходько 2004, с. 29]. Вважає, що протиставлення суб'єкту до об'єкта в оцінній структурі і суб'єктивності/об'єктивності в семантиці оцінки не тотожні. Суб'єкт і об'єкт оцінки передбачають існування обох факторів – суб'єктивного та об'єктивного.

Залежно від наявності в оціночному судженні емотивного компонента розмежовують емоційну і раціональну оцінку. Перша припускає безпосередню реакцію на об'єкт, характеризується експресивністю і зазвичай виражається вигуком або афектним словом. Раціональна оцінка спирається на соціальні стереотипи і виражається оціночним судженням. Однак при різних формах оцінок співвідношення раціонального та емоційного змінюється, і не завжди ці два види оцінки строго диференціюються.

На основі врахування об'єктивних властивостей предметів оцінки Н. Д. Арутюнова і О. А. Чернявська виділяють речові (предметні) і нематеріальні (непредметні) об'єкти.

До непредметних об'єктів належать властивості, якості, вчинки, дії, процеси, зміни, події, факти, що проявляють зв'язки і відносини між об'єктами реального світу, що представляють навколишній світ як загальну систему,

окремі елементи якої так само піддаються вивченню і оцінці. У даному ряду «факт» і «подія» є ключовими явищами. «Факт» в широкому сенсі може включати дії, вчинки, зміни. Непредметні об'єкти, що представляють собою подієву і ментальну сторони життя, за кількістю перевершують предметні. Н. Д. Арутюнова виділяє два ряди непредметних об'єктів: процеси (стани, властивості, події) і факти (власне пропозиції). Перша пов'язана з характеристиками зсередини, а друга – з характеристиками ззовні [Арутюнова 1980, с. 249].

Предметні об'єкти діляться на «живі» і «неживі». До «живих» належать людина і одухотворені представники природи. «Неживі» – це існуючі незалежно від людини («природні») і створені людиною предмети.

По відношенню об'єкта оцінки до людини як джерела пізнавальних і оціночних процесів всі оцінювані об'єкти О. А. Чернявська ділить на три тематичних ряди: «Людина», «Артефакти», «Зовнішній світ» [Чернявская 2001, с. 117].

У ряд «Людина» входять об'єкти, властиві людині, пов'язані безпосередньо з нею і відображають її в цілому. Об'єкти, створені людиною, входять в ряд «Артефакти». Ряд «Зовнішній світ» включає, у свою чергу, об'єкти, незалежні від людини.

Слід зазначити, що протиставлення суб'єкта / об'єкта в структурі оцінки і суб'єктивність / об'єктивність в її семантиці - явища різнопорядкові. І суб'єкт, і об'єкт оцінки припускає наявність суб'єктивного та об'єктивного факторів, які знаходяться в складній взаємодії [Чернявская 2001, с. 120]. Суб'єкт оцінки висловлює своє ставлення про об'єкт оцінки і при цьому спирається на нормативні, стереотипні уявлення про об'єкт і шкалу оцінок, на якій розташовані властиві об'єкту ознаки. Норми будуються на зміцненні зв'язку між мотивами оцінки і самою оцінкою. Ставлення до них дає найбільш об'єктивну підставу для ціннісного судження, що здатне усунути або послабити роль суб'єктивного фактору [Чернявская 2001, с. 126]. Об'єкт

оцінки, в свою чергу, також вбирає в себе суб'єктивні (суб'єктно-об'єктні відносини) і об'єктивні (властивості об'єкта) ознаки.

Таким чином, цінність і система цінностей, що детермінують ставлення людини до економічних, політичних, моральних, естетичних сферам життя суспільства, не є чимось постійним, константним, вони розвиваються разом з суспільством і змінюються разом з ним. Тобто цінності змінюються в процесі зміни людиною об'єктів оцінки в потрібному напрямку за допомогою суспільно-практичної діяльності.

На думку І. А. Стернина, саме на шкалі оцінок відбивається найважливіша ознака семантики оцінки - зв'язок суб'єктивного (що йде від почуттів і знань мовця) і об'єктивного (що йде від властивостей предмета мовлення). Зв'язок цей реалізується в судженні, залежному від стереотипу мислення мовця, «узгодженості» властивостей об'єкта з його місцем в системі цінностей мовця, його емоцій і в багатьох випадках відображає динамізм оціночної шкали [Стернин 1990, с. 45].

З характером оцінки пов'язана градація: дуже добре − досить добре − добре − нормально − погано − досить погано − дуже погано.

З усієї дієслівної лексики, що вводить оцінку, виділяється лексема «подобатися» тим, що в її семантичній структурі міститься оціночна сема: робити на кого-небудь приємне враження, викликати прихильність до себе. Від семантики дієслівної лексики залежить і вираз прагматичних цілей висловлювань-похвали, образи і так далі.

Найбільш важливою групою предикативної лексики оцінного значення є прикметники, конкретніше − прикметники, що позначають оціночні ознаки, властиві і людині, і тварині, і предметам.

Слова "*pleasant*", "*good*" зрушені в позитивну сторону. Є лексичні одиниці, які групуються навколо поняття середнього, вказуючи на нейтральну зону на шкалі. Вони зсуваються у бік «поганого»: повсякденний, ні те ні се. Оцінна шкала не любить положення рівноваги, норма і середнє не збігаються,

норма зрушена в позитивній частині шкали. Хороший стан речей може розглядатися як відповідне нормі, погане −як відхилення від неї.

Отже, оцінка − це мовна категорія, що виражає відношення мовця до об'єкта дійсності залежно від того, наскільки задоволені його потреби, бажання, інтереси чи цілі. Тобто, пізнаючи світ і взаємозв'язок реального світу в практичній діяльності, людина не просто відображає явища дійсності і їх ознаки та якості, але одночасно відображає своє ставлення до реальної дійсності, причому відношення людини до предметів, явищ обумовлено конкретним історичним станом практики.

Наявність «плюса» або «мінуса» в значенні слова – найважливіший показник оцінки. Семантика оцінки відображає змістовну сторону мови в її динамічному стані, формується в мовній комунікації як діяльність, передаючи схвалення або несхвалення. Висловлюючи ту чи іншу оцінку, людина визначає об'єкти навколишньої дійсності за нормативною шкалою цінностей. Мовна і мовленнєва сфери «хорошого», «поганого» реалізуються відповідними оціночними ознаками, розташованими на шкалі цінностей в мовній картині світу.

У загальномовному плані оцінка має на увазі ціннісний аспект значення мовних виразів і характеризується особливою структурою – модальною рамкою, яка накладається на висловлення і не збігається ні з його логіко - семантичною, ні з синтаксичною побудовою.

Елементами оцінної модальної рамки є суб'єкт і об'єкт, що пов'язані оцінним предикатом. Суб'єкт − це особа або соціум, з точки зору якого дається оцінка об'єкт − це особа, предмет, подія або стан речей, до яких відноситься оцінка. Крім того, в модальну рамку входять (як правило, імпліцитно) шкала оцінок і стереотипи, на які орієнтована оцінка в соціальних уявленнях комунікантів. В цій роботі під категорією оцінки розуміємо сукупність різнорівневих мовних одиниць, об'єднаних оцінною семантикою і виражають позитивне чи негативне ставлення автора до змісту промови.

Категорія оцінки, будучи складною і багатогранною, є об'єктом дослідження різних розділів лінгвістики, зокрема стилістики, лексикології та інших. У даній роботі ми розглядаємо засоби вираження оцінки з лексикологічної точки зору в англійській мові.

Оцінка властива мові так само, як сам процес оцінки властивий процесу пізнання. Зв'язок оцінного значення з автором мови багатогранна, оскільки для того, щоб оцінити об'єкт, людина повинна «пропустити» його через себе. Підсумки оцінювання відображаються у висловлюваннях. Виходячи з емпіричного досвіду або певного стану свідомості, а також на основі загальнолюдських стандартів буття, суб'єкт оцінки приписує цінність певного предмету або ситуації шляхом вираження оцінки.

1.2 Місце оцінки в семантичній структурі слова

Велика увага в лінгвістиці приділяється семантичній структурі слова, виявленню типів значень слів і критеріїв їх розмежування, шляхи змін та розвитку значень слів.

Лексичне значення слова відображає і закріплює в свідомості уявлення про предмет, властивості, процеси, явища. Є. Г. Біляївська справедливо вважає, що лексичне значення слова – це система, що складається з елементів різного ступеня складності, які виступають у нерозривній єдності і визначаються семантикою, прагматикою та синтактикою слова [Беляевская 1987, с. 47].

С. Б. Берлізон зазначає, що вивчення значень слів призводить до виділення прямого і переносного значення слова. При метафоричному перенесенні будь-який образ, так чи інакше асоційований у свідомості людей з попереднім значенням слова, визначається як внутрішня форма. Внутрішня

форма є «містком», що дозволяє з'єднати денотативний і конотативний аспекти значення. Отже, внутрішня форма як асоціативно-образне уявлення є мотивом для реалізації таких конотативних компонентів, як емотивність, оцінність, інтенсивність, стилістичний компонент [Берлизон 1971, с. 55].

Емотивність відображає факт емоційного переживання суб'єктом певного явища, оцінність − позитивну чи негативну оцінку об'єкта чи явища, інтенсивність – ступінь прояву дії або ознаки, стилістичний компонент – належність слова до певної сфери спілкування.

Сприймаючи явища дійсності, людина виражає своє не нейтральне ставлення до цього за допомогою оцінки: «хороший» − «поганий», «добре» − «погано». Будучи вираженою мовними засобами, оцінка реалізується в компоненті значення слова, яку називають оціненням.

Н. А. Лук'янова зазначає, що існує два типи оцінювання: раціональний (інтелектуальна) − оцінка навколишньої дійсності (суб'єктів, предметів, якостей, явищ) і емоційний – пропущення крізь призму людської психіки [Лукьянова 1986, с. 45].

Питання про взаємовідносини оцінності, емотивності, інтенсивності та стилістичного компонента в структурі значення слова стоїть перед лексикологією давно [Prior 1949]. Дані компоненти значення інтегровані в структурі конотативного аспекту значення слова, однак кожен з них має якісну своєрідність.

Оцінність, поряд з іншими компонентами конотативного аспекту значення слова, є засобом досягнення експресивності слова. Під експресивністю за В. Н. Грідином розуміється «сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті як засіб суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту або до адресата мови» [Гридин 1990, с. 591].

На мій погляд, експресивність у структурі значення слова доречно вважати компонентом прагматичного аспекту значення слова, так як вона

виникає в результаті відбору та вживання слів лише в процесі спілкування. Прагматика включає в свою сферу як способи впливу, що викликають емоційні реакції у адресата, характеризуючи експресивність, так і всі засоби впливу, які пов'язані з мовної діяльністю. У той же час слід визнати, що конотативний аспект значення слова тісно пов'язаний з прагматичним аспектом, так як обидва вони характеризують комунікативну ситуацію, учасників комунікації та їх ставлення до об'єкта.

Емоції відображені в структурі значення слова в компоненті, що іменований як емотивність. На думку М. С. Ретунської, емотивність являє собою мовне відображення емоції засобами різних рівнів мови, у тому числі лексичного, який не тільки пов'язаний з виразом емоційно-оцінного ставлення відправника промови, а й спрямований на створення у слухача емоційного резонансу [Ретунская 1996, с. 10].

М. С. Ретунська вказує, що оцінна лексика містить у своєму значенні інформацію про емоційне відношення до позначення предмета або явища. Під емоційно - оцінною інформацією розуміється оцінка навколишньої дійсності, представлена в якості позитивної емоційної оцінки та її модифікацій (схвалення, ласкавих відносин, захоплення тощо) і негативної емоційної оцінки та її модифікацій (несхвалення, зневаги, презирства, грубого і м'якого глузування) [Ретунская 1996, с. 10].

Оцінка є обов'язковим елементом емотивності. Оцінка людиною деякого об'єкта чи явища часто ґрунтується на емоційних переживаннях, проте емотивність не завжди є обов'язковим елементом оцінності: одне і те ж слово в різних мовних ситуаціях здатне виражати або тільки емоцію або емоцію і оцінку одночасно.

Антонімічний характер оцінних процесів заснований на протиставленні інтуїтивно усвідомлюваних позитивних і негативних якостей по типу «добре/погано». Антонімічний характер оцінки лежить в основі пізнання людиною навколишньої дійсності, так як оцінка визначає цінність того чи

іншого предмета, дії або ознаки у картині світу даного соціуму. Оцінні ознаки кваліфікаційної шкали розділені зоною норми. У позитивній частині шкали констатується присутність деякої ознаки по відношенню до норми, що розглядається як хороша, а в негативній частині шкали ознака констатується як погана.

Н. Д. Арутюнова вважає, що норма передбачає рівновагу ознак, що знаходяться на шкалі, і співвідноситься зі стереотипними уявленнями про середню кількість ознак, якими повинен володіти даний об'єкт. Норма являє собою в кожному конкретному акті оцінки відображення складної взаємодії загальнолюдської системи цінностей, ціннісної системи самого автора оцінки та ціннісних систем тих соціальних груп (регіональних, вікових, професійних, релігійних та інших), з якими автор оцінки пов'язаний [Арутюнова 1979, с. 3].

Ознаки оцінки, що визначають сенс аксіологічних предикатів «хороший/поганий», включені в семантику вихідного слова і актуалізовані в семантиці метафори.

У більшості сучасних європейських культур переважають слова з негативними оцінними ознаками [Prior 1949]. Психологічне пояснення причин подібної асиметрії може полягати в тому, що негативні сторони буття сприймаються людиною набагато гостріше, ніж позитивні фактори, які розглядаються як природні, нормальні, а тому менш емоційні. В. Н. Телія відзначає, що мораль людська схильна швидше таврувати ганьбою, ніж «підносити на небеса». Не виключено, що саме біблійна культура сприяла такому стану речей, бо сказано: «Не сотвори собі кумира» [Телия 1986, с. 60].

Оцінка в семантиці слова розрізняють по виду і типу. Як було показано вище, з вигляду оцінність може бути нульовою (нейтральною), позитивною (меліоративною) і негативною (пейоративною). За типом оцінність може бути раціональною та емоційною. Н. А. Лук'янова вказує, що «межа між ними умовна, як умовна і відносна межа між інтелектуальною і чуттєвою діяльністю людської свідомості» [Лукьянова 1986, с. 16]. На думку Е. С. Азнаурова,

раціональна оцінність ґрунтується на інформації про об'єктивно властивих об'єкту оцінки властивостях, про відповідність їх деяким нормам [Азнаурова 1977, с. 115]. Раціональна оцінність, таким чином, належить до зони норми і є нейтральною. Так, до метафор з раціональним оцінним компонентом значення відносяться метафори-терміни, стерті метафори, деякі метафори з нейтральним значенням особи, які характеризують зовнішність людини (*chestnut, carrot* − «рудий»), її професію (*pill* − «лікар»).

Емоційна оцінка нерідко фіксує властивості, об'єктивно не властиві даному об'єкту оцінки, що свідчить про її суб'єктивності. Так, Е. Н. Меркулова справедливо вважає, що співвіднесення об'єкта з оцінною шкалою «добре/погано» в цьому випадку ґрунтується не на загально-логічних критеріях, а на тих емоціях, які об'єкт оцінки викликає. Так, на її думку, метафора “bastard” може вживатися по відношенню до будь-якого об'єкту, який викликає негативні емоції: емоційна оцінність в даному випадку витісняє денотативного значення «байстрюк» [Меркулова 1995, с. 36].

Слідом за О. М.Вольф, ми вважаємо, що раціональна оцінність входить до денотативного аспекту значення слова, а емоційна оцінність входить до конотатиивного аспекту значення слова [Вольф 1985, с. 204].

Визначення знаку оцінки в структурі акту оцінки обумовлюється контекстною або ситуативною актуалізацією оціночних ознак слова, яка розуміється, як взаємодія семантики слова та семантики висловлювання. Оцінність в одних випадках входить до семантики складає структуру акту оцінки одиниць, а в інших випадках може вважатися їх потенційним компонентом, який індукується в певному тексті. Так, якщо поєднання типу *crooked mouth* «кривий рот» несе негативну оцінку, то поєднання типу *high forehead* «високий лоб», *pale face* «бліде обличчя» можуть у різних контекстах мати різний знак оцінки. З іншого боку, семантика слова часто визначає фіксований знак оцінки: *clever* «розумний», *admirable* «чудовий», *charming* «чарівний», *honest* «чесний», *diligent* «старанний» (позитивний знак оцінки);

disgustful «огидний», *dirty* «непристойний», *awful* «жахливий», *false* «фальшивий» та інші (негативний знак оцінки). Дані оцінні прикметники відіграють важливу роль в акті оцінки, оскільки дозволяють ідентифікувати знак оцінки поєднуваних лексичних одиниць, зокрема метафор: *dirty dog* «падлюка», але *clever dog* «розумниця»; *grave owl* «незадоволена людина», але *solemn owl* «мудрець».

Дослідження структури акту оцінки передбачає врахування людського чинника, оскільки суб'єктом оцінки завжди є людина як мовна особистість, і об'єктом оцінки переважно є людина. Позначення відношення до людини та її фізичним і психічним властивостям більш властиво людському спілкуванню, ніж висловлювання ставлення до предметів. В. Н. Телія вважає, що своєрідність оцінки проявляється у формі антропометричній, тобто «В такому вимірі об'єкта оцінки і деякого еталона, в якому на перший план висуваються властивості, приписувані людиною цьому ідеалу» [Стернин 1990, с. 46].

В. Н. Телія визначає антропометричність як «здатність помислити одну сутність як якщо б вона була подібною іншу, а це означає, порівняти їх відповідно до власне людських масштабів знань і уявлень, а разом з тим − і з системою національно-культурних цінностей і стереотипів», іншими словами, «усвідомлення людиною себе як міри всіх речей» [Телия 1986, с. 40]. Таким чином, антропометричний підхід ставить в центр уваги людини, що характеризується в соціальному, емоційному, прагматичному та інших аспектах.

1.3 Онтологія метафори

Людина оцінює себе і навколишню дійсність в рамках свого тезауруса, і метафора в даній практиці є необхідним засобом. Тому видається доцільним розглянути онтологію метафори та особливості її оцінної семантики.

Основи теорії метафори були закладені ще в античну епоху (Арістотель, Квінтіліан, Цицерон та ін.) Феномен метафори досліджувався найбільшими мислителями (Ж. Руссо, Г. Гегель, М. В. Ломоносов та ін.) У сучасній вітчизняній лінгвістиці існує велика кількість робіт, що містять аналіз метафоричного значення слова (Н. Д. Арутюнова, С. М. Мезенін, В. Н. Телія, Ю. Н. Караулов та інші).

За В. М. Телією традиційними в теорії метафори стали твердження про семантичну двоплановість метафори, про контекстне оточення метафори, про регулярність метафори, про певні семантичні класи слів, здатних розвивати образні значення, про об'єктивні ознаки метафори: синтаксичних і морфологічних, абстрагованості, експресивності, оцінності [Телия 1988, с. 27].

Семантична двоплановість як інваріант всіх існуючих теорій метафори визначається тим фактом , що гетерогенність і гіпотетичність різних об'єктів виражені в метафорі синтезом двох різних смислів − «не їсти» і «схожий».

Лінгвістична традиція співвідносить реалізацію семантичної двоплановості метафори з контекстом, який є ключем до розуміння значення метафори. Тому для розгляду оцінення як компонента значення в семантиці метафори важлива не тільки семантика окремого слова, але і семантика слова в контексті [Телия 1991]. Коли метафора стає мовною, вона може використовуватися як готовий «блок» і включатися в усе нові і нові контексти.

Ю. Д. Апресян справедливо розглядає метафору як навмисну аномалію [Апресян 1990, с. 51]. Метафора порушує принцип істинності, однак таке порушення не перешкоджає комунікації. «Хибність» буквальне значення слова змушує слухача шукати в ньому прихований зміст і інтерпретувати його як те, що містить оцінку мовцем деякої дії, стану чи властивості.

Метафора покликана ідентифікувати «своє» через «чуже», індивідуальне через загальне, аномалію через норму. Метафора через нормативні ознаки дає оцінку індивіда, створюючи особистісний образ. В. Н. Телія наголошує, що стереотипізація виступає як «спосіб економії»

мислення і усвідомлення великого обсягу інформації, отриманої людиною у процесі освоєння дійсності, до деяких ємні формули». Стереотипізація ознак у семантиці метафори призводить до існування «прецедентних» метафор як стандартних типових засобів для оцінки загальновідомих фактів, подій, відносин, які включені до фонду обов'язкових знань кожного носія мови. Внутрішня форма метафори є квазістереотипом, так як вона містить в собі образне уявлення про стереотип, а не його пряме позначення [Телия 1988, с. 32].

У лінгвістиці широке поширення набула концепція метафори як взаємодії, висунута А. Річардсом і розроблена М. Блеком. Відповідно до цієї концепції, в освіті метафори беруть участь 4 компоненти: основний і допоміжний суб'єкти, а також властивості кожного з суб'єктів. Властивості основного і допоміжного суб'єктів розглядаються або як психологічні категорії, або як лінгвістичні категорії [Black 1962, с. 171].

Концепція метафори як взаємодії внесла істотний внесок у розвиток теорії метафори. Тим не менш, ми згодні з думкою В. М. Телії, що в даній концепції не враховується ряд властивостей метафор, наприклад, аксіологічна орієнтація метафори, антропометрична, роль мовної особистості у функціонуванні метафор [Телия 1988, с. 34].

До числа подібних теорій відноситься модель метафори П. Рікера, створена в руслі герменевтичних уявлень. П. Рікер розглядає метафору у зв'язку з фактом самої присутності людини в бутті. Відповідно до теорії П. Рікера, метафора характеризує первинне ставлення людини до світу, яке у безпосередньому, дорефлексивному відчутті людиною буття: «Метафорична референція є первісною, так як підказує, розкриває, виявляє... глибинні структури реальності, з якими ми співвідносили, будучи смертними, народженими в світ і перебувають в ньому певний час» [Ricoeur 1978].

Згідно з П. Рікером, метафорична референція передбачає співвіднесення з глибинними потенційними можливостями реальності, прихованими нашому

повсякденному житті, нашим щоденним спілкуванням з об'єктами нашої діяльності. Саме тому вона здатна скасовувати буденну референцію, тобто опис реальності за допомогою буквального мови, що приховує справжній зміст нашого перебування у світі [Ricoeur 1978].

Отже, теорія метафори П. Рікера здійснює онтологічне розуміння метафори, показує її зв'язок з первинним метафізичним ставленням людини до світу.

Така онтологізація мови призводить до розуміння мовних форм як онтологічних категорій, і, отже, важлива роль тут відводиться метафорі. Таким чином, онтологічної основою метафори є реальність, що розуміється як певна єдність, як цілісність, що передує наступним поділом речей в нашій свідомості, до якої одно причетні як всі її прояви, так і істота людини, і яка знаходить відображення, в першу чергу, в поетичному погляді на світ.

1.4 Особливості оцінної семантики метафори

Традиційними в теорії метафори стали твердження про семантичну двоплановість метафори, про контекстне оточення метафори, про регулярність метафори, про певні семантичні класи слів, здатних розвивати образні значення, про об'єктивні ознаки метафори: синтаксичні і морфологічні, абстрагованості, експресивності, оцінки.

Оцінювання є однією з найважливіших складових когнітивної діяльності людини. У ряді сучасних теорій метафора пов'язується не тільки з пізнанням реальності, але й зі способом існування людини у світі. Метафора описується не тільки у зв'язку з людиною, який пізнає дійсність, а й з людиною, що перебувають в бутті.

Емоційна оцінність метафори є результатом актуалізації оціночних сем конотативного аспекту значення слова. Так, негативна емоційна оцінність

метафори “*weed*” «худа, висока людина» є результатом актуалізації конотативних сем вихідного значення слова − «бур'ян».

Раціональна оцінність метафори є результатом актуалізації оціночних сем денотативного аспекту значення слова. Так, раціональна оцінність метафори “*pill*” «лікар» є результатом актуалізації диференціальних денотативних сем вихідного значення слова «пігулка».

Метафора є універсальним механізмом в висвітленні емоційно-оцінних номінацій. У семантичній структурі метафори наявність позитивної або негативної оцінки завжди свідчить про присутність емотивності. У метафорі укладені не тільки образне уявлення та інформація про оцінку, але і вираз деякого почуття відносин, усвідомленої емоції, наприклад: презирства, зневаги або, навпаки, поваги, захоплення, а також стилістична забарвлення. Інтеграція оцінки і емотивності в семантиці метафори робить метафору експресивним засобом.

Оцінність метафори реалізує оцінні відносини мовного колективу до співвіднесеного з метафорою поняття або предмету за типом «добре / погано» в діапазоні шкали від «дуже добре» до «дуже погано». У самому загальному плані можна сказати, що «хороше» − це те, що сприяє задоволенню потреб індивіда, колективу і людства в цілому, включаючи потреби естетичні і морально - етичні, що є сприятливим в моральному і фізичному відношенні, а «поганим» є все те, що недосконало, помилково, приносить шкоду людині і колективу, знаходиться в суперечці з естетичними нормами [Френкель 1982, с. 5].

Метафора через нормативні ознаки дає оцінку індивіда, створюючи особистісний образ. Надалі індивідуальні ознаки нерідко створюють основу для стереотипізації. За Н. Д. Арутюновою стереотипізація виступає як «спосіб економії мислення і усвідомлення великого обсягу інформації, отриманої людиною в процесі освоєння дійсності, в деякі ємні формули» [Арутюнова 1979, с. 157]. Стереотипізація ознак у семантиці метафори

призводить до існування «прецедентних» метафор як стандартних типових засобів для оцінки загальновідомих фактів, подій, відносин, які включені у фонд обов'язкових знань кожного носія мови. Оцінювання є однією з найважливіших складових когнітивної діяльності людини.

З цього випливає, що метафора є універсальним механізмом в освіті емоційно-оцінних номінацій [Ricoeur 1978]. У метафорі укладені не тільки образне уявлення та інформація про оцінку, але і вираз деякого почуття - відносини, усвідомленої емоції, наприклад, презирства, зневаги або, навпаки, поваги захопленнята інші, а також стилістичне забарвлення. Інтеграція оцінки і емотивності в семантиці метафори робить метафору експресивним засобом.

Оцінка, поряд з іншими компонентами конотативного аспекту значення слова, є засобом досягнення експресивності слова. За Е. С. Азнауровою під експресивністю розуміється «сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті як засіб суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту або до адресата мови» [Азнаурова 1977, с. 15].

Емоції відображені в структурі значення слова в компоненті, іменованому емотивність. Емотивність являє собою мовне відображення емоції засобами різних рівнів мови, у тому числі лексичного, який не тільки пов'язаний з виразом емоційно-оцінного ставлення відправника промови, а й спрямований на створення у слухача емоційного резонансу.

Оцінка є обов'язковим елементом емотивності. Оцінка людиною деякого об'єкта чи явища часто ґрунтується на емоційних переживаннях, проте емотивність не завжди є обов'язковим елементом оцінки: одне і те ж слово в різних мовних ситуаціях здатне виражати або тільки емоцію або емоцію і оцінку одночасно.

Оцінка в семантиці слова розрізняють по виду і типу. По виду оцінність може бути нульовою (нейтральною), позитивною (меліоративною) і негативною (пейоративною). За типом оцінка може бути раціональною та

емоційною. Н. А. Лук'янова вказує, що «межа між ними умовна, як умовна і відносна межа між інтелектуальною і чуттєвою діяльністю людської свідомості» [Лукьянова 1986, с. 16]. Раціональна оцінність входить в денотативний аспект значення слова, а емоційна оцінність входить в конотативний аспект значення слова.

Як зазначає Н. Д. Арутюнова, семантична двоплановість як інваріант всіх існуючих теорій метафори визначається тим фактом, що гетерогенність і гіпотетичність різних об'єктів виражені в метафорі синтезом двох різних сенсів − «не є» і «схожий» [Арутюнова 1980, с. 241]. Лінгвістична традиція співвідносить реалізацію семантичної двох плановості метафори з контекстом, який є ключем до розуміння значення метафори. Тому для розгляду оцінки як компонента значення в семантиці метафори важлива не тільки семантика окремого слова, а й семантика слова в контексті. Коли метафора стає мовною, вона може використовуватися як готовий «блок» і включатися в усе нові і нові контексти.

Дослідження структури акту оцінки передбачає врахування людського чинника, оскільки суб'єктом оцінки завжди є людина як мовна особистість, і об'єктом оцінки переважно є людина. Людина оцінює себе і навколишню дійсність в рамках свого тезауруса, і метафора в даній практиці є необхідним засобом.

За дослідженнями О. Г. Біляєвської, та С. Б. Берлізона, знання людини постійно оновлюються і модифікуються, забезпечуючи когнітивну обробку стандартних ситуацій. Попереднє знання відіграє важливу роль у сприйнятті, розумінні і запам'ятовуванні метафори. При вживанні метафори у свідомості людини завжди активізується відповідний метафорі фрейм – структура знання, збережена людською пам'яттю [Біляевская 1987, с .34], що обумовлює здатність носіїв мови адекватно сприймати значення метафори [Берлизон 1971, с. 67].

В цілому всі підходи до дослідження метафори можна охарактеризувати як структуралістичні, чи діяльні. В основі структуралістичних підходів найбільш важливим об'єктом дослідження метафори є її структурно-семантична організація. В основі підходів лежить розуміння метафори як механізму мовної комунікації, при цьому людина постає як організуючий центр даного механізму. З одного боку, оцінність є компонентом структури значення метафори. З іншого боку, метафора виступає як аксіологічний механізм мовленнєвої діяльності людини.

С. М. Мезенін виділяє 3 структурних типи субстантивної метафори: метафора-речення, метафора-словосполучення і метафора-звернення [Мезенин, с. 42].

У метафорах-реченнях функцію виконують всі складові висловлювання, що робить всю ситуацію нереальною в цілому. Метафора − словосполучення об'єднує як різнофункціональні (дієслово і іменник , прикметник і іменник), так і однофункціональні одиниці (додатки, іменні атрибутивні групи), де обидва компоненти виражені іменниками. На підставі виконуваної функції при розгляді сполучуваності присудка виділяються кілька типів метафор: суб'єктна метафора, об'єктна метафора, адвербіальна метафора, предикативна метафора, субстантивний дериват, препозитивні і постпозитивні метафори-додатки. Структурно відокремлена метафора широко представлена в мові у формі звернення або номінативної пропозиції.

Отже, метафора є універсальним механізмом в освіті емоційно-оцінних номінацій. У семантичній структурі метафори наявність позитивної або негативної оцінки завжди свідчить про присутність емотивності. У метафорі укладені не тільки образне уявлення та інформація про оцінку, але і вираз деякого почуття-відносин, усвідомленої емоції, наприклад, презирства, зневаги або, навпаки, поваги захоплення, а також стилістичного забарвлення. Інтеграція оцінки і емотивності в семантиці метафори робить метафору експресивним засобом.

РОЗДІЛ 2
ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІННОГО КОМПОНЕНТУ В СЕМАНТИЦІ СУБСТАНТИВНИХ МЕТАФОР

2.1. Критерії оцінки субстантивних метафор

У цьому розділі основну увагу приділено детальному аналізу оцінних метафор англійської мови, які були обрані в якості предмета дослідження.

З метою успішного проведення дослідження та досягнення поставленої мети було зроблено спробу встановити специфіку оцінних метафор англійської мови: які критерії лежать в основі оцінки метафор; який тип оцінки (позитивний чи негативний) переважає.

Метафоричні позначення є невід'ємною частиною мовної картини світу, оскільки не лише називають, а характеризують і оцінюють об'єкт. Цінність метафори саме в тому, що вона відображає національно-культурну своєрідність сприйняття того чи іншого явища в національних культурах. Образ людини в мові і його відображення в метафорі дозволяють судити про систему цінностей, прийнятої в культурній традиції народу. З цієї причини було віддано перевагу метафор, які використовуються для оцінки людини та її діяльності.

Метафора є універсальним механізмом в освіті емоційно-оцінних номінацій, в ній укладені не тільки образне уявлення та інформація про оцінку, але і вираз деякого почуття-відносини, усвідомленої емоції, наприклад, презирства, зневаги або, навпаки, поваги захоплення, а також стилістична забарвлення.

За основу такого роду аналізу була взята класифікація, у якій виділяють наступні критерії, що лежать в основі оцінки:

1. Оцінка тих чи інших якостей - рис характеру (характерологічний критерій оцінки) (домінантна сема – *pleasant/unpleasant*). Аналіз субстантивних метафор з характерологічною оцінкою дозволяє виявити різні підстави оцінки:

а) оцінка морально - етичних якостей референта (домінантна сема – moral/immoral). Розглянемо наступні приклади:

– *"You know my door is always open". "Open?" David laughed sarcastically. "If Christ himself came into this studio, those three* ***harpies*** *wouldn't let him in to see you!"* [Арутюнова 1989, с. 286] (*harpy* – «гарпія», «хижак», «грабіжник»). У цьому прикладі для негативної характеристики героя було вжито слово "*harpy*". Аналогічно у наступних прикладах показано позитивну чи негативну оцінку героя, що виражається словами *"duck", "gorilla", "nut", "pig", "devil", "rip"*:

– *"Marsland's rather an old* ***duck****"* [Вольф 1985, с. 40] (*duck* – «добряк», «душка»);

– *"I got up to the table, and there's Caruso sitting with these 6* ***gorillas****, see?* [Приходько 2004,103] (*gorilla* – «вбивця», «бандит»);

– *"Who is that* ***tall bird****? I tell you he's just a radical* ***bastard****"* [Грідін 1980, с. 166] (*bastard* – «ублюдок», «підла людина»);

– *"All I mean is that it's conceivable - just barely - that some* ***nut*** *could have done this job to the girl with an axe and a saw"* , (*nut* – «навіжений», «псих») [Азнаурова 1977, с. 102];

– *"And in my opinion a wild beast is neither more nor less than what that old* ***devil*** *of a husband of hers is"* [Балли 1955, 32] (*devil* – «диявол», «зла людина»);

– *"That child is a* ***pig*** *and a beast"* [Вольф 1979, с. 104] (*pig* – «свиня», «нечупара»; *beast* – «упертюх»);

– *"It appears that the young **rip** has been taking Julia to night clubs when she ought to have been in bed and asleep"* [Лукьянова 1986, с. 176] (*rip* – «розпусник», «негідник»).

б) оцінка інтелектуальних якостей референта (домінантна сема – *clever/ stupid*), наприклад:

– *"Don't be an **ass**"* [Балли 1955, с. 275]. Оцінюючи героя автор вживає слово "*ass*" – «осел», «дурна людина», тим самим демонструючи негативну оцінку.

Розглянемо ще декілька прикладів:

– *"... Wilmer's rather an old **goose** ..."* [Вольф 1979, с. 40] (*goose* – «дурень», «простак»). Автор демонструє негативну оцінку героя за допомогою слова "*goose*";

– *"You fool, Roger, d'you think Cleopatra would have liked what that silly old **donkey** said of her?"* [Лукьянова 1976, с. 188] (*donkey* – «осел», «дурень»);

– *"I was rather a **muff** at the letter"* [Гранин 1980, с. 87] (*muff* – «дурнувата людина», «капелюх»);

– *"Rickards isn't a **brute**"* [Вольф 1985, с. 385] (*brute* – «худоба», «тупа людина»).

в) оцінка емоційно-психологічних якостей референта, його темпераменту (домінантна сема – *spirited, excitable/easy-tempered, calm*), наприклад:

– *"Stand still, man. You aren't a **jumping bean**"* [Бочоришвили 1988, с. 205] (*jumping bean* – «непосида»). Оцінка виражена за рахунок вживання слів «jumping bean»;

– *"I'll be **a babbling baboon**"* [Гранин 1980, с. 77] (*baboon* – «бабуїн»);

– *"Luckily the Lord has tempered the wind to his shorn **lamb**"* [Иорданская 1970, с. 309]. (*lamb* – «ягня», «смиренна людина»). У цьому

прикладі було вжито слово “*lamb*”, що має позитивну оцінку героя, та показує гарне ставлення автора до героя.

Ще можна розглянути кілька подібних прикладів:

– *"... And it's not reasonable to give up business for that **freckled cat**"* [Гранин 1980, с. 358] (*cat* – «сварлива жінка»);

– *"He had no real evidence that Oliphant was **a bully**"* [Иорданская 1970, с. 172] (*bully* – «задирака», «хвалько»).

г) оцінка діяльності референта (домінантна сема – *good activities/bad activities*). Розглянемо приклади:

– *"Though I knew that he was not informidable, I knew also that he was a bit of a humbug and a bit of **a clown**"* [Вольф 1985, с. 36] (*clown* – «клоун»). Автор виражає негативну оцінку діяльності референта вживаючи слово “*clown*”;

– *"This is a hungry, vicious, ungrateful little **monster** with large ambitions"* [Балли 1955,138] (*monster* – «чудовисько»).

Розглянемо ще декілька подібних прикладів:

– *"**Monkey**! Stop making faces"* [Гибатова 1996, с. 23] (*monkey* – «мавпа»);

– *"You bloody **rats**! You're nothing more"* [Аглетидинова 1996, с. 341] (*rat* – «щур», «зрадник»).

2. Оцінка зовнішності (домінантна сема – *beautiful/ugly*).

Об'єктом оцінки найчастіше виступає фізична будова людини; в рамках домінантною семи "гарний/негарний» можна виділити контекстуальне значення «охайний, що має смак/неохайний, що не має смаку», наприклад:

а) *"When they asked him to have a luncheon with them which was cooked and served by a **scarecrow** of a woman whom they called Evie"* [Лукьянова 1976, с. 92] (*scarecrow* – «пугало, опудало»). Негативна оцінка фізичної будови героя яскраво виражена за допомогою слова “*scarecrow*”.

б) *"Anthony Martson, a young **bull** with no nerves and precious little brain"* [Балли 1955, с. 210] (*bull* – «бик», «здоровий хлопець»). Аналогічно у цьому прикладі позитивна оцінка чітко виражена за допомогою слова "*bull*".

в) *"I have life in my body, this **dead tree**"* [Борисова 2001, с. 304] (*dead tree* – «сухе дерево», «висохле, старе тіло»). У цьому прикладі виражена негативна оцінка героя. Розглянемо ще декілька прикладів:

г) *"He was a **bean - pole** of 6 feet, 3 inches"* [Гранин 1980, с. 158] (*bean-pole* – «висока людина»);

д) *"What a bloodless **ghost** of a woman!"* [Балли 1955, с. 169] (*ghost* – «привид», «дуже бліда людина»);

е) *"He should have looked the arrogant **bastard** in the face and spoken the truth , even if it had cost him his stripes"* [Вольф 1985, с. 280] (*bastard* – «ублюдок»);

ж) *"He was grateful when the door opened and Nora Gurney, the firm's cookery editor, came briskly in, reminding him as always did of an intelligent **insect**"* [Иорданская 1970, с. 14] (*insect* – «комаха»);

з) *"Charles had visited his father last summer, a golden - bronzed, hefty - legged, sun - bleached **giant**"* [Иорданская 1970, с. 138] (*giant* – «велетень»).

3. Оцінка соціального статусу (соціокультурний критерій), рівня освіченості, професійної приналежності (домінантна сема – *socially good/socially bad*), наприклад:

а) *"Wonderful how they know weather, these **old salts**"* [Величенко 1986, с. 224] (*old salt* – «бувалий моряк», «морський вовк»). У цьому прикладі присутня позитивна оцінка героїв за рівнем їх освідченості та професійної приналежності за допомогою метафори «old salt»;

б) *"Dolly's folks in Blue Mountain are nothing at all but the poorest white **trash** ..."* [Борисова 2001, с. 245] (*trash* – «покидьки», «бідняки з білого населення південних штатів»). У даному прикладі чітко виражена негативна оцінка героїв за соціальним статусом. Розглянемо ще аналогічні приклади:

в) *"Why should we have the disgrace of harboring such wretches? ... Oh, I hate poor. At least, I hate those dirty, drunken, disreputable ...* ***pigs****"* [Вежбицкая 1997, с. 86] (*pigs* – «свині», «брудні, низькі істоти»);

г) *"That* ***pill*** *is coming to stay here"* [Вольф 1979, 93] (*pill* – «доктор»);

д) "She is grand like royalty. I married a *princess*"
[Вежбицкая 1997, с. 22] (princess – «принцеса»).

4. Оцінка статі і віку (демографічний критерій) (домінантні семи – *mal/female, old/young*), наприклад:

а) *"You rotten old* ***eunuch****, what do you know about love?"* [Лукьянова 1976, с. 50] (*eunuch* – «євнух»). Цей приклад демонструє негативну оцінку референта чоловічої статі.

Аналогічно наступний приклад демонструє позитивну оцінку референта жіночої статі за допомогою слова «peach»:

б) *"She looked so deliciously yielding, a ripe* ***peach*** *waiting to be picked, that it seemed inevitable that he should kiss her"* [Лукьянова 1976, с. 240] (*peach* – "красуня" (жіноча стать);

в) *"She had to ride with the two old* ***wrinklies****"* [Иорданская 1970, с. 5] (*wrinkly* – «стара» (похилий вік). У цьому прикладі виражена оцінка віку героїв;

– *"You're a* ***young panther, a lion cub****"* [Вольф 1985, с. 123] (*young panther* – «молодий барс», *lion cub* – «молодий лев» (молодий вік, чоловіча стать). Позитивна оцінка віку та статі представлена у цьому прикладі за допомогою метафор *"young panther"*, та *"lion cub"*.

Аналогічно можна розглянути ще декілька прикладів:

г) *"It had been a fairly commonplace murder, a henpecked husband at the end of his tether who had taken a hatchet to his* ***virago*** *of a wife"* [Иорданская 1970, с. 34] (*virago* – «сварлива жінка» (жіноча стать);

д) *"She was the* ***flower*** *of the family"* [Арутюнова 1979, с. 98] (*flower* – «квітка», «красуня» (жіноча стать);

е) *"Oh, she was **a daisy**"* [Азнаурова 1977, с. 174] (*daisy* – «квітка», «принадність» (жіноча стать);

ж) *"Her assistant, Shirley Coles, a pretty 18-year-old ... She was a pleasant **child**, anxious to please and responsive to friendliness"* [Вольф 1979, с. 245] (*child* – «дитина», «підліток» (молодий вік);

з) *"Control your tongue, **poult**"* [Гранин 1980, с. 35] (*poult* – «пташеня», «молодик» (молодий вік»);

и) *"You shut up your trap, you **old cow**, said Julia"* [Лукьянова 1976, с. 83] (*old cow* – «стара корова» (похилий вік, жіноча стать);

к) *"**Kitten**, it sure does, and that I go for"* [Гибатова 1996, с. 30] (*kitten* – «кошеня» (молодий вік).

5. Оцінка емоційно - психічного стану (кондиціональний критерій) (домінантна сема - spirited, excitable/easy - tempered, calm), наприклад:

а) *Their love imprisons me. I am a **trapped hare**"* [Климкова 1991, с. 144] (*trapped hare* – «загнаний заєць»). У цьому прикладі демонструється негативна оцінка психічного стану героя. У схожому прикладі показана негативна оцінка героя за допомогою метафори "*tartar*":

б) *"Not that Mrs. Ascher had been afraid of him – a real **tartar** she could be when roused"* [Балли 1955, с. 31] (*tartar* – «мегера», «Фурія»).

Таким чином, метафори можна розділити на певні групи згідно тій оцінці, яку вони виражають. Найбільшою частотою вживання характеризуються метафори, що виражають оцінку емоційно-психологічних якостей референта та оцінку його морально-етичних якостей. У даних групах має місце оцінка, інтелектуальних якостей, оцінка діяльності референта, оцінка зовнішності, оцінка соціального статусу, рівня освіченості, професійної приналежності.

2.2 Основні структурні типи субстантивної метафори

Виділяють три структурних типи субстантивної метафори [Телия 1988, с. 43]: а) відособлена метафора (метафора-звернення), б) метафора-словосполучення, в) метафора-речення.

У метафорах-реченнях метафоризовану функцію виконують всі складові висловлювання, що робить нереальною всю ситуацію в цілому. Проаналізуємо деякі метафори.

1. *"Her reputation was **a prison** that she had built round herself"* [Лукьянова 1976, с. 185]. У цьому прикладі для негативної оцінки становища репутації героя автор використав слово “prison”.

2. *"The idea is blowing through this state like **a storm wind**"* [Ильина 1982, с. 425]. Оцінка виражена за допомогою слів “*storm wind*”, та є негативною у даному контексті. Аналогічно можна проаналізувати наступні приклади:

3. *"She had acquired reputation of **a perfectly virtuous woman**, whom the tongue of scandal couldn't touch"* [Лукьянова 1976, с. 185].

4. *"You didn't try to find out what was wrong with the car? There was no time to fuss about under **the bonnet**"* [Иорданская 1970, с. 288].

5. *"I still feel at home here ... It's a **stony soil** in which to put down roots”* [Вольф 1985, с. 408].

6. *“**A madman**! Got a bee in his bonnet"* [Балли 1955, с. 204].

Метафора-словосполучення об'єднує як різнофункціональні (дієслово і іменник, прикметник і іменник), так і однофункціональні одиниці (додатки, квазітотожність, іменні атрибутивні групи), де обидва компоненти виражені іменниками.

1. *"Anthony Martson, **a young bull** with no nerves and precious little brain"* [Балли 1955, с. 210]. У цьому прикладі негативна оцінка виражена за допомогою словосполучення “*young bull*”.

2. *"And after his death it seemed to her that she had walked in darkness like an automaton through **a deep and narrow canyon of grief**"* [Вольф 1985, с. 103]. Автор використав словосполучення "*deep and narrow canyon of grief*" для вираження негативної оцінки.

3. *"She was a good cook but worked in **a perpetual lather of bad temper**"* [Иорданская 1970, с. 120]. В цьому прикладі словосполучення "*perpetual lather of bad temper*" також виражає негативну оцінку. Можна розглянути ще декілька аналогічних прикладів:

4. *"When Tobby was happy, no one was more joyous. When he was miserable he went down into **his private hell**"* [Вольф 1985, с. 298].

5. *"All I mean is that it's conceivable – just barely – that some nut could have done this job to **the girl with an axe and a saw**"* [Азнаурова 1977, с. 102].

6. *"But the twins began quarrelling and she had to hurry upstairs to tell them it wouldn't be long now, that they mustn't come out until **the witch** had gone"* [Вольф 1985, с. 135].

*7. "There's a **hell** of a lot we don't know, but at least we know that"* [Иорданская 1970, с. 163].

*8. "**A clutch of chief** constables would have been less formidable"* [Вольф 1985, с. 196].

*9. ".... and it's not reasonable for anybody to give up business for that **freckled cat**"* [Телия 1991, с. 358].

10. *"How often I called him a **silly copy-cat**"* [Вольф 1979, с. 78].

Варто розглянути приклади, що виражають позитивну оцінку.

1. *"She was heavily made up. **Two moons of bright rouge** adorned each cheek"* [Иорданская 1970, с. 220]. Для позитивної характеристики автор вжив словосполучення "*two moons of bright*".

2. *"Well, I'll tell you what I said to the **little bird**"* [Лукьянова 1976, с. 176]. Для характеристики вжито словосполучення "*the little bird*", що виражає позитивну оцінку.

3. *".... sky already flushed with **the first gold of dawn** ... "* [Иорданская 1970, с. 111]. Оцінка виражена за рахунок вживання словосполучення "*the first gold of dawn*", та є позитивною. Розглянемо ще декілька аналогічних прикладів:

4. *"... a different, more insidious anxiety took over and she felt the **first prickings of fear**"* [Иорданская 1970, с. 5].

5. *"Why didn't you at least try to resuscitate her, give **her the kiss of life***" [Иорданская 1970, с. 80].

6. *"He had lain in bed night after night drifting into sleep on **a tide of euphoria**"* [Иорданская 1970, с. 110].

7. *"The door to the ... room ... where the twins slept was open and she passed through and stood for a moment looking down at **the small humps** closely curved together under the bedclothes ... "* [Иорданская 1970, с. 128].

8. *"In the frail sunlight the surrounding trees were flushed with **the first gold of autumn**"* [Иорданская 1970, с. 143].

Існують метафори, що являють собою квазітотожність. Варто розглянути декілька прикладів:

1. *"Their love imprisons me. I am a **trapped hare**"* [Климкова 1991, с. 144]. Автор вживає словосполучення "trapped hare", щоб підкреслити негативну оцінку.

2. *"That visit could have been **the last straw**"* [Иорданская 1970, с. 261]. Негативна оцінка в реченні виражена за допомогою словосполучення «the last straw».

3. *"But man was a **ridiculous animal** anyway"* [Балли 1955, с. 31]. У цьому прикладі для негативної характеристики героя вжито словосполучення "*ridiculous animal"*. Розглянемо ще декілька прикладів, що виражають негативну оцінку автора до героя чи предмета:

4. *"You know, I'm not a squealer, Harry. - You are **rummy**. But no matter how rum dumb you get"* [Балли 1955, с. 54].

5. *"He told himself. "Man, you just a **big black bugger**." He kept referring to himself as black, which, of course, he was, Lou thought, but it was not the thing to say"* [Стернин 1990, с. 139].

6. *"Who is that **tall bird**? - I tell you he's just **a radical bastard**"* [Гридин 1990, с.166].

7. *"His face was **a picture of red ferocity**"* [Иорданская 1970, с. 26].

8. *" a superfluous man however **unattractive or stupid** was acceptable; a superfluous woman, however witty and well - informed a social embarrassment"* [Иорданская 1970, с. 53].

Наведемо кілька прикладів, що виражають позитивну оцінку автора.

1. *"Embedded in the mud, glistening green and gold and black, was **a butterfly, very beautiful, and very dead**"* [Зализняк 1992, с. 78]. Для характеристики позитивної оцінки автор вживає слова "*butterfly*", "*very beautiful*, and *very dead*".

2. *"You're a young panther, **a lion cub**"* [Караулов 1989, с. 123]. Позитивна оцінка виражена за рахунок словосполучення "a lion cub".

Розглянемо ще декілька прикладів з вираженою позитивною оцінкою:

3. *"There was **a peach** from west Oakland"* [Караулов 1989, с. 371].

4. *"All I want is my **little bird**"* [Азнаурова 1977, с. 78].

5. *"Best woman in the world. Absolutely – **Caesar's wife**"* [Балли 1955, с. 186].

6. *"She was **the flower of the family**"* [Арутюнова 1979, с. 98].

7. *"She is **a pure gold**"* [Арутюнова 1979, с. 145].

8. *"She is **an angel**, is she not"* [Балли 1955, с. 88].

9. *"Oh, she was **a daisy**"* [Азнаурова 1977, с. 174].

10. *"The caravan had been **a stroke of luck**"* [Иорданская 1970, с. 34].

Структурно відокремлена метафора широко представлена в мові у формі звернення або номінативного речення. Звернення виконує ряд функцій: призовної (аппелятивної), що ідентифікує та оціночної. Таким чином,

метафора у формі звернення виражає не тільки заклик до адресата і його ідентифікацію, але і його оцінку з боку суб'єкта оцінки.

Розглянемо декілька прикладів метафор-звернень негативної оцінки (пейоративні метафори):

1. *"You shut up your trap, you **old cow**, said Julia, who could be very vulgar when she chose"* [Лукьянова 1976, с. 83]. У цьому прикладі метафора-звернення представлена за допомогою слів "*old cow*", та демонструє негативну оцінку.

2. *"You rotten old **eunuch**, what do you know about love"* [Лукьянова 1976, с. 50]. Чітко виражена негативна оцінка за допомогою слів "*old eunuch*".

3. *"They killed a dame and tried to frame me for it. They are figuring us all for suckers and don't give a hand who gets hurt. **The slobs**. The miserable **slobs**"* [Гибатова 1996, с. 29]. У даному прикладі негативна оцінка представлена метафорою-зверненням "*slob*".

4. *"The pink white **rat**! I'm looking for him"* [Телия 1988, с. 178].

5. *"You **devil**, you **swine**, you filthy **low-down cad**"* [Лукиянова 1976, с. 48].

6. *"**Monkey**! Stop making faces"* [Гибатова 1996, с. 23].

7. *"You men! You filthy dirty **pigs**. You're all the same, all of you. **Pigs**! **Pigs**!"* [Лукьянова 1986, с. 83].

8. *"You bloody **rats**! You're nothing more"* [Аглетдинова 1996, с. 34].

9. *"Silly **old cow**, she thought"* [Иорданская 1970, с. 18].

10. *"He's a man, not a **force** of **nature**"* [Иорданская 1970, с. 151].

Варто розглянути метафори-звернення позитивної оцінки (меліоративні метафори).

1. *"**Kitten**, it sure does, and that I go for"* [Гибатова 1996, с. 30]. Позитивна оцінка героя яскраво виражена за допомогою метафори-звернення "kitten".

2. *"That's a new twist for you, **rosebud**"* [Гибатова 1996, с. 33]. У цьому прикладі присутня позитивна оцінка героя, яку виражає метафора звернення "*rosebud*". Розглянемо аналогічні приклади:

3. *"Wonderful **animal**, **the good servant**"* [Балли 1955 , с. 219].

4. *"She looked so deliciously yielding, a ripe peach waiting to be picked, that it seemed inevitable that he should kiss her"* [Лукьянова 1976, с. 240].

5. *"Sweet peg ... **my honey**, **my bunny**, **my duck**, **my dear**"* [Аглетдинова 1996, с. 40].

6. *"You know your ammunition, **angel**"* [Арутюнова 1987, с. 264].

7. *"Now sit down, **duckie**, and I'll give you a drop of Scotch to pull you together"* [Лукьянова 1976, с. 49].

Отже при аналізі основних структурних типів субстантивної метафори до яких входять метафори-звернення, метафори-словосполучення, та метафори-речення виявилося, що більша частина метафор представлена метафорами-словосполученнями. В усіх структурних типах домінує пейоративна оцінність.

2.3 Специфіка метафоричної енантіосемії

Основне значення зумовлює появу метафоричного значення, служить базою оцінної семантики метафори. Однак мотивування деяких метафоричних значень, обґрунтування їх оцінної специфіки слід шукати в контексті. В умовах контексту оцінність в семантиці метафори може не тільки супроводжуватися інтенсифікацією, але і піддаватися варіюванню. Контекст може нейтралізувати пейоративність і меліоративну оцінку, і навпаки, нейтральна оцінка може в контексті трансформуватися в пейоративність або меліоративну оцінку. Джерелом модифікації оцінного значення стає перебудова значення метафори в контексті. У таких випадках слово, що

позначає деякий об'єкт дійсності, піддається таким семантичним змінам: відбувається актуалізація емоційно-оцінного компонента значення і заміна знаку даного компонента на протилежний або нейтральний, наприклад: *bitter − ender* 1) стійка, принципова людина (+), 2) упертюх (-).

Основними типами модифікації оцінної семи метафори є оказіональна меліорація пейоративів і пейорація меліоративів, що в сучасній лінгвістиці носить назву енантіосемія (від грец. ***En*** **−** «в», ***anti*** **−** «проти», ***sema*** **−**«знак»). Енантіосемія є абсолютно особливим аксіологічним механізмом комунікації: вона відображає єдність протилежних, але пов'язаних між собою оцінок, їх взаємопереходів, здатність змінювати один одного. У випадках енантіосемії той чи інший знак оцінки під впливом контексту змінюється на протилежний, тобто зміна оцінного знаку відбувається як в напрямку пейорації, так і меліорації.

Значну роль у виникненні енантіосемії грає іронічне слововживання, наприклад:

dabster 1) знавець, фахівець (+),

2) невмілий працівник, «швець», недотепа (-);

book - learned 1) начитана людина (+),

2) відірваний від життя (-).

Слід визнати провідну роль емоцій і асоціацій в оцінній переорієнтації метафори. У метафорі відбувається семантичний зсув, пов'язаний з трансформацією емоційної оцінки. На передній план виступає мотивація зміни оцінного знаку метафори − емоційне ставлення мовця до об'єкта оцінки. Специфіка оцінного компонента значення метафори полягає в тому, що модифікація оцінного знаку служить меті інтенсифікації оцінного компонента значення в семантиці метафори. Сутність метафоричної енантіосемії полягає у відхиленні від аксіологічних стандартів шляхом різних мовних прийомів, наприклад, іронічного або саркастичного вживання метафор, що створюють експресію всього оцінного висловлювання. Модифікація оцінного знаку

заснована на «конфлікті» оцінного компонента метафори з оцінним змістом контексту, що висловила іронію, сарказм, захоплення. Звернення до комунікативної ситуації дозволяє правильно інтерпретувати оцінний характер висловлювання в цілому і оцінний знак метафори зокрема.

У розмовній мові для вираження позитивної емоційної реакції суб'єкта оцінки поряд з оцінними іменниками і прикметниками, пестливими словами, тощо, широко використовуються пейоративні метафори. Проаналізуємо такі приклади:

1. *"She covered my face with kisses ... You* ***beautiful brute****, she said"* [Телия 1991, с. 28] (*beautiful brute* – «прекрасне чудовисько»). Пейоративна метафора "*beautiful brute*" виражає позитивну оцінку героя.

2. *"Vesey looked around when Duke waved and said happily, "Hi, you old* ***goat****!"– Grabbed his ear, pulled him down and whispered"* [Гранин 1980, с. 376] (*goat* – «козел», «дурень»). У цьому прикладі представлена негативна оцінка героя за допомогою метафори "*goat"*. Розглянемо декілька аналогічних прикладів:

3. *"It might be their last time together. Already he had half decided hat it had to be. He would free himself from this* ***sweet enslavement****"* [Иорданская 1970, с. 118] (*sweet enslavement* – «солодке рабство»).

4. *"No, Bill, I shall not parachute into Wembley Stadium holding the book in one hand and a microphone in the other. Nor shall I compete with the station announcer by bawling my verses at the Waterloo commuters.* ***The poor devils*** *are only trying to catch their trains"* [Вольф 1985, с. 12] (*poor devil* – «бідолаха»);

5. *"But he's left the evidence. It's all there, all laid out for us.* ***Neat little devil****, wasn't he"* [Вольф 1985, с. 165] (neat little devil – «акуратний чорт»).

Енантіосемія у вигляді пейорації меліоративів також зустрічається в мові:

1. "A ***little bird****", he said archly"* [Лукьянова 1976, с. 176] (*little bird* «дрібна сошка»);

2. *"I just want to thank you for being such a **goddamn prince**, that's all, I said it in this very sincere voice"* [Зализняк 1992, с. 83] (*goddamn prince* – «чортів принц»).

У цих прикладах представлена енантіосемія за допомогою протилежних значень "*hell of a gentleman*" та "*goddamn prince*".

Отже у мовленні модифікація оцінного знаку досягається особливою інтонацією − захоплення або сарказму [Блох 2000, с. 238]. Метафорична енантіосемія широко представлена в коллоквіальній сфері. В умовах невимушеного неофіційного спілкування практично будь-яке слово мови може при відповідному вживанні стати енантіосемічним – придбати протилежну оцінку.

2.4 Оцінка статусу особи в семантиці метафори

Вивчення відображення екстралінгвістичних факторів у семантиці метафори дозволяє отримати більш повне уявлення про прагматичної природі метафори і виявити в її семантиці статусну оцінність, що характеризує демографічні та соціокультурні ознаки суб'єкта та об'єкта оцінки.

Існують деякі особливості у виборі метафор у чоловіків і жінок як суб'єктів оцінки. Аналіз метафор свідчить про те, що соціальні норми більш суворо регламентують поведінку жінок. Жінки більш консервативні у вживанні метафор. Метафори частіше зустрічаються в мові чоловіків.

Розглянемо вищезазначене більш докладно:

1. *"I have life in my body, this **dead tree**; my body has burst in flower! You've given me life, you can go"* [Зализняк 1992, с. 304].

2. *"You know my door is always open." "Open?" David laughed sarcastically. "If Christ himself came into this studio, those three **harpies** wouldn't let him in to see you"* [Арутюнова 1989, с. 286].

Суб'єктом окказіональних метафор "*dead tree*" і "*harpies*" виступає чоловік.

Існування «чоловічий» і « жіночої» метафори умовно в силу переважання соціального чинника над демографічним, вирівнювання соціального статусу чоловіка і жінки в суспільному житті. Так, в комунікативній ситуації афекту в жіночій промові також зустрічаються метафори з інтенсифікованою пейоративною оцінкою.

3. *"What do you mean?" He cried. "What d'you mean?" She gathered herself together. No one could describe the scorn of her impression or the contemptuous hatred she put in her answer. "You men! You filthy,* ***dirty pigs****. You're all the same, all of you.* ***Pigs****!* ***Pigs****! "Mr. Macphail gasped. He understood"* [Лукьянова 1986, с. 83].

Об'єктом оцінки метафори "*pig*" є місіонер Девідсон, який нещадно розоряв тубільців за порушення моральних норм, але в той же час не зміг уникнути обіймів повії Седі, душу якої він узявся врятувати. Седі вдається до метафори з інтенсифікованою пейоративною оцінністю, щоб висловити своє різко негативне ставлення до Девідсону і в його особі до всіх чоловіків.

4. "... He was rather desperately keeping his attention on that ***slut*** *Yvonne"* [Вольф 1985, с. 70].

Об'єктом оцінки метафори "*slut*" виступає симпатична дівчина Івонн, до якої суб'єкт оцінки, Крістін, ревнує свого чоловіка. Тому вона використовує метафору з інтенсифіковану пейоративну оцінку.

Жінки, незважаючи на консервативність у вживанні лайливих метафор, здатні відповісти на образу, коли на їх адресу допускають принизливі метафори.

5. *"There now, you old bitch. Take your foul mouth somewhere else... And your lousy body, you're not hawking yourself in here. You* ***bloody rats****! You're nothing more"* [Аглетдинова 1996, с. 341].

Ідентифікація статі об'єкта оцінки, на відміну від статі суб'єкта оцінки, маркована семантичними ознаками метафори:

1. *"Oh, she was a **daisy**"* [Азнаурова 1977, с. 174].

2. *"She was an **evil bitch** and I'm glad she's dead"* [Вольф 1985, с. 260], семантичні ознаки метафор "*daisy*" і " *bitch*" вказують на жіночий рід об'єкта оцінки.

3. *"Anthony Marston, a young **bull** with no nerves and precious little brains"* [Балли 1955, с. 210].

4. *"It appears that the young **rip** has been taken Julia to night clubs when she ought to have been in bed and asleep"* [Лукьянова 1976, с. 176]. Семантичні ознаки метафор "*bull*" і "*rip*" вказують на чоловічий рід об'єкта оцінки.

Крім статі метафора може характеризувати ознака віку об'єкта оцінки.

1. *"That's a new twist for you, **rosebud**"* [Лукьянова 1976, с. 33].

Метафора "*rosebud*" «дівчина - підліток» вказує як на стать, так і вік об'єкта оцінки.

2. *"You're a young panther, a **lion cub**"* [Вольф 1985, с. 123].

У метафорі "*lion cub*" «молодий лев» також марковані і стать і вік об'єкта оцінки.

Оцінність метафори здатна маркувати такі семантичні ознаки:

1. Літній, дорослий, наприклад: *wrinkly, old coon, sea dog, bluebottle, jail bird.*

*"She had to ride with the two old **wrinklies**"* [Вольф 1985, с. 5].

*"You shut up your **trap**, you **old cow**, said Julia"* [Лукьянова 1976, с.83].

2. Молодий, дитина, наприклад: *cub, chick, sprat, fry, poult, moppet.*

*"Trot along, **chicks**, and have your tea"* [Величенко 1986, с. 245].

*"Control your tongue, **poult**"* [Ляпон 1989, с. 35]. У даних прикладах очевидно, що об'єктами оцінки метафор *"chicks"* і *"poult"* виступають діти.

Прагматичний аспект метафори враховує соціальну гетерогенність учасників комунікації. Соціокультурний статус суб'єкта та об'єкта оцінки

визначається шляхом аналізу семантики метафори і її функціонально - стилістичної специфіки. Соціокультурна оцінка включає такі параметри як рівень освіченості, соціальне становище в суспільстві і професійну приналежність.

Ідентифікація статусу суб'єкта оцінки умовна, так як вплив соціокультурного чинника може бути нейтралізовано у неформальному спілкуванні. В основному, статус суб'єкта оцінки виявляється опозиційним методом. Коли метафора містить пейоративні соціокультурні ознаки об'єкта оцінки, соціальне становище суб'єкта оцінки зазвичай вище, ніж в об'єкта оцінки.

1. *"Why should we have the disgrace of harboring such wretches? ... Oh, I hate poor. At least, I hate those* ***dirty***, ***drunken***, ***disreputable*** *...* ***pigs****"* [Иорданская 1970, с. 86].

У даному прикладі пейоративна оцінність метафори "*pigs*" інтенсифікується прикметниками *dirty, drunken, disreputable,* які демонструють соціокультурну ознаку об'єкта оцінки - приналежність до соціальних низів суспільства.

2. *"Dolly's folks in Blue Mountain are nothing at all but the poorest* ***white trash*** *"* [Зализняк 1992, с. 245].

Тут пейоративна оцінність метафори *"white trash"* інтенсифікується прикметником poorest і запереченням *nothing at all but.*

Деякі метафори чітко ідентифікують соціокультурний статус об'єкта оцінки. У даних метафорах актуалізовані соціокультурні оціночні семи вихідного значення. Інформація про подібність людини з деяким іншим об'єктом, що демонструється в семантиці метафори через семантичну ознаку, що відображає функцію об'єкта, є в той же час засобом вираження оцінки діяльності людини або її соціальної ролі, наприклад: *weathercock* «нестійка, безпринципна людина»; *windbag* «базіка, базікало»; *tool* «знаряддя (про людину), маріонетка».

Соціокультурна оцінність метафор містить 3 основних семантичних ознаки:

1. Приналежність до певної професії, наприклад : *bluecoat, copper, bluebottle* «поліцейський»; *sleuth, bogy* «сищик» ; *pill, pill-bag* «лікар»; *cow-leech* «ветеринар»; *sky-pilot* «священик»; *scribe* «письменник»; *shoulder, clapper* «служитель суду»; *grunt* «піхотинець» ; *snip* «кравець»; *carhop, nippy* «офіціант»; *scout* «прислуга»; *tipper, cloth-cap* «робочий»; *rolls* «пекар»; *cabby* «водій»; *snob* «швець»; *old salt* «бувалий моряк».

1) *"That **pill** is coming to stay here"* [Вольф 1979, с. 93].

2) *"Wonderful how they know weather, these **old salts**"* [Величенко 1986, с. 224].

2. Соціальне становище в суспільстві, наприклад: *stick-out, face, page-one* «знаменитість»; *pumpkin, bag, big wig* «важлива персона»; *money-bag* «багач» ; *cap, higher-up* «людина високого суспільного становища»; *peanut* «незначна персона»; *pan, handler, drifter, gully* «людина без певного роду занять».

3. *Bird* «укладений»; *skipper* «начальник» ; *carpet-bagger, swallow-tail* «політичний діяч».

*"Tom Hartigan sat down awkwardly and looked with some awe at what he called in his own mind "One of the big **wigs**"* [Балли 1955, с. 117].

4. Рівень освіченості, наприклад: *booky, boffin, latiner* «людина, що займається наукою»; *soph, roomier* «учень людина»; *brain, upper* «розумна, обдарована людина»; *old-timer, pull-back* «відстала людина».

*Poor **lamb** ... he's such **a hell** of a gentleman he doesn't know what to do about it"* [Лукьянова 1976, с. 93].

Соціокультурна оцінка метафор свідчить про наявність певної системи норм і уявлень про соціальну значущість об'єкта оцінки.

У кожній національній мові існує певна кількість понять матеріальної та духовної культури носіїв мови, які закріплені в словах. Картина світу

відображена в тезаурусі кожного носія певного національно-культурного стереотипу. Різна інтерпретація однієї і тієї ж реалії в різних культурах обумовлює розбіжність картин світу і тим самим відмінність у метафоричному переосмисленні ряду значень. Наприклад, різні мови знаходять у тварин і рослинах відмінні властивості та якості, які за ними закріплюються і переносяться на людину для його образної оцінки. Створюється побутово-побутове уявлення носіїв певної мови і культури.

Аналіз матеріалу свідчить про національно- культурної специфіки складу оцінних метафор англійської мови: *wolf* − вовк , *ram* − баран, *viper* − гадюка, *dog* − *fish* акула, *goat* − козел, *monkey* − мавпа, *peacock* − павич, *cock* − півень, *sheep* − вівця, *magpie* − сорока, *tiger* − тигр, *lamb* − ягня, *chicken* − курча, *velvet* − оксамит, прибуток ; *starch* − крохмаль, манірність; *frost* − мороз, невдача; *gull* − чайка, дурень; *rake* − граблі, худий чоловік; *beaver* − бобер; *butterfly* − метелик; coon єнот; *stoat* − горностай; *whale* − кит; *canary* − канарейка.

1. *"**Monkey**! Stop making faces"* [Гибатова 1996, с. 23].
2. *"Don't be an **ass**"* [Балли 1955, с. 275].
3. *"You **old cow**. How dare you interfere with my private concerns"* [Лукьянова 1976, с. 176].
4. *"You **bloody rats**! You're nothing more"* [Аглетдинова 1996, с. 341].

Оцінний компонент метафори здатний виражати особливості національної і місцевої культури.

*"Dolly's folks in Blue Mountain are nothing at all but the poorest kind of **white trash**"* [Зализняк 1992, с. 245].

Оцінність метафори *white trash* «бідняки з білого населення південних штатів» мотивується історико-культурною специфікою розвитку США. Суб'єкт оцінки належить процвітаючому класу білого населення південних штатів, об'єкт оцінки − бідному.

Деякі метафори чітко ідентифікують національність об'єкта оцінки, так як національно - культурні ознаки домінують в їх оцінних компонентах значення, наприклад : *pig-tail* «китаєць», *bean-eater* «житель Бостона», *frog-eater* «француз».

Таким чином, оцінна семантика англомовної метафори має національно-культурну специфіку, яка визначається особливим лексичним складом метафор, характером підстави їх оцінними. Оцінний компонент метафори може відображати національно-культурні ознаки об'єкта оцінки.

ВИСНОВКИ

Мета даної роботи полягала в дослідженні оцінного компонента в семантиці субстантивних метафор в англомовній художній літературі. Транспозиція або трансформація являється базовою ознакою у формуванні потенційної або диференціальної оцінної семи вихідного значення.

Дослідивши різні тлумачення метафори, можна прийти до висновку, що досить велика кількість джерел визначають це явище як приховане порівняння, виявлене шляхом застосування назви одного предмета до іншого та демонструє яку-небудь невід'ємну рису другого. Метафора допомагає звернути увагу на деяку схожість −часто нове і несподіване − між двома і більше предметами. Роблячи якесь буквальне твердження, метафора породжує або має на увазі певний погляд на предмет, але не виражає його відкрито.

Формалізація категорії оцінки в семантиці метафори ґрунтується на тому, що оцінка включається в семантичну структуру метафори як компонент «оцінність». Дослідження оцінної діяльності має на меті врахування людського фактору суб'єкта та об'єкта оцінки як важливих компонентів структури акту оцінки.

У контексті оцінний компонент значення в семантиці метафори може піддаватися варіюванню. До основних типів модифікації оцінної семи метафори відноситься оказіональна меліорація пейоративів і пейорація меліоративів. Метафорична енантіосемія має місце насамперед у коллоквіальной сфері, в основному, в іронічному або саркастичному контексті.

Порівнюючи різні погляди на досліджувану проблему, можна дійти висновку, що оцінка як мовна категорія виражає відношення мовця до об'єкта дійсності звертаючи увагу на те, наскільки задоволені його потреби, бажання, інтереси чи цілі. Тобто, пізнаючи світ і взаємозв'язок реального світу в

практичній діяльності, людина не просто віддзеркалює явища дійсності та їх ознаки та якості, але в той же час відображає своє відношення до реальної дійсності.

Оцінний компонент значення має тісний зв’язок з емоційним станом суб'єкта, точне визначення різноманітних відтінків якого можливо тільки в мовній ситуації. Семантика вихідного значення слова впливає на оцінний знак метафори. Однак контекст дозволяє виявити варіювання оцінки в семантиці метафори.

Метафори можна розділити на певні групи згідно тієї оцінки, яку вони виражають. У даних групах займає місце оцінка морально-етичних якостей, інтелектуальних якостей, емоційно-психологічних якостей, оцінка діяльності референта, оцінка зовнішності. Вивчення відображення екстралінгвістичних факторів у семантиці метафори дозволяє нам виявити демографічну та соціокультурну оцінність, що характеризує статусні ознаки суб’єкта і об’єкта оцінки. До демографічної оцінки ми відносимо ознаки статі та віку. Соціокультурна оцінка відображає переважно три ознаки: оцінка соціального статусу, рівень освіченості, професійна приналежність.

Субстантивна метафора має три основних структурних типи: метафора-речення, метафора-словосполучення та відособлена метафора. Дослідження показало, що пейоративна оцінка домінує в субстантивних метафорах, з чого можна зробити висновок, що суспільство схильне висловлювати несхвалення частіше, ніж схвалювати що-небудь. Найчисельнішою в рамках досліджуваного матеріалу є метафора-словосполучення. Її утворюють 53 іменники, тобто майже половина всіх обраних прикладів. Також було виявлено 8 відокремлених метафор і 6 метафор-речень.

Проведений аналіз ще раз підтверджує положення про те, що метафора є одним з основних засобів, за допомогою яких створюється образність, експресивність, оцінність і на підставі цього виявляється індивідуально-оцінне ставлення до предмета думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аглетдинова Г. Ф. О соотношении оценочности, образности, экспрессивности и эмоциональности в семантике слова. *Семантические исследования.* Уфа : Скиф, 1996. С. 75–83.

2. Азнаурова Э. С. Очерки по стилистике слова. Ташкент : ФАН, 1973. 405 с.

3. Азнаурова Э. С. Стилистический аспект номинации словом как единицей речи. Язык, номинация, виды наименований. Москва : Наука, 1977. С. 115–135.

4. Арутюнова Н. Д. К проблеме функциональных типов лексического значения. *Аспекты семантических исследований.* Москва, 1980. С. 240–253.

5. Арутюнова Н. Д. Языковая метафора. Синтаксис и лексика. *Лингвистика и поэтика.* Москва, 1979. 198 с.

6. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата. *Изв. АН СССР*. Сер. лит. и яз. Москва, 1989. Т.47. № 7. С. 45–53.

7. Арутюнова Н. Д. Аномалии и язык. *Вопросы языкознания.* Москва, 1987. С. 99–125.

8. Апресян Ю. Д. Языковая аномалия. *Филологические исследования.* Москва: Наука, 1990. С. 51–52.

9. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Издательство иностранной литературы, 1955. 416 с.

10. Беляевская Е. Г. Семантика слова. Москва : Высшая школа, 1987. 128 с.

11. Берлизон С. Б. Эмоциональное значение – особый компонент смысловой структуры слова / фразеологические единицы. *Вопросы описания лексико-семантической системы языка: Тезисы докладов научной конференции.* Москва, 1971. Ч.1. С. 55–61.

12. Блох М. Я. Диктема в уровневой структуре языка. *Вопросы языкознания.* Москва, 2000. № 4. С. 56–68.

13. Борисова Е. Г. Перлокутивная лингвистика и её преподавание студентам филологам. *Вестник МГУ*. Москва, 2001. Сер. 9. № 1. С. 63–134.

14. Бочоришвили Т. Г. Проблема объективности оценки. Тбилиси : Ганатбела, 1988. 162 с.

15. Вежбицкая А. Язык. Познание. Культура. Москва : Русские словари, 1997. 411 с.

16. Величенко Г. Д. Функция категории оценки в тексте. *Единицы языка в коммуникативном и номитативном аспектах.* Москва, 1986. 53 с.

17. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва : Наука, 1985. 227 с.

18. Вольф Е. М. Варьирование в оценочных структурах. Москва : Наука 1979. 243 с.

19. Гибатова Г. Ф. Семантическая категория оценки и средства её выражения в языке. Москва: Просвещение, 1996. 175 с.

20. Гранин Ю. Д. Ценность и оценка в социальном познании. Москва : Просвещение, 1980. 64 с.

21. Гридин В. Н. Экспрессивность. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.

22. Телия В. Н. Деятельностные аспекты языка. Москва : Наука, 1988. 212 с.

23. Зализняк А. А. Контролируемость ситуации в языке и жизни. *Логический анализ языка: Культурные концепты.* Москва, 1992. С. 132–147.

24. Ильина Н. В. Структура и семантика оценочных конструкций. Москва : Рус. яз., 1982. 84 с.

25. Иорданская Л. Н. Попытка лексикографического толкования группы русских глаголов со значением чувства. *Машинный перевод и прикладная лингвистика.* Москва, 1970. Вып. 13. С. 93–106.

26. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи её изучения. *Язык и личность.* Москва, 1989. № 7. С. 24–33.

27. Климкова Л. А. Ассоциативное значение слов в художественном тексте. *Филологические науки*. Москва, 1991. № 1. С. 45–54.

28. Лукьянова Н. А. Экспрессивная лексика разговорного употребления. *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования.* Новосибирск, 1986. Вып. 5. С.95–123 с.

29. Лукьянова Н. А. О Соотношении понятий экспрессивность, оценочность, эмоциональность. *Актуальные проблемы лексикологии и словообразования.* Новосибирск, 1976. Вып. 5. С. 5–37.

30. Ляпон М. В. Оценочная ситуация и словесное моделирование. *Язык и личность.* Москва, 1989. С. 24–33.

31. Монтень М. О непостоянстве наших поступков. *Опыты.* Москва : Издательство АН СССР, 1958. С. 7–14.

32. Меркулова Э. Прагматический аспект субколлоквиальных оценочных номинаций. Нижний Новгород : Типограф, 1995. 188 с.

33. Телия В. Н. Метафора в языке и тексте Москва : Наука, 1988. 176 с.

34. Мезенин С. М. Структурные и семантические особенности метафор в языке Шекспира. *Грамматические категории в тексте: сборник научных трудов.* Москва, 1998. С. 142–154.

35. Никонова К. М. Семинарские занятия по философии. Москва, 1991. С. 255–274.

36. Приходько А. И. Семантика и прагматика оценки в современном английском языке. Запорожье : ЗНУ, 2004. 321с.

37. Ретунская М. С. Английская аксиологическая лексика: монография. Нижний Новгород : Типограф, 1996. 272 с.

38. Стернин И. А. Оценочность слова в языке и речи. *Исследования по семантике.* Уфа : Скиф, 1990. С. 43–51.

39. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва : Наука, 1986. 143 с.

40. Телия В. Н. Механизмы экспрессивной окраски. *Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности.* Москва, 1991. С. 36–66.

41. Френкель Е. И. Парадигматика оценочных семем в современном английском языке : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.04. Одесса, 1982. 22 с.

42. Чернявская Е. А. К вопросу о семантике оценки и способам ее выражения в современном русском языке. Москва : Просвещение, 2001. 147 с.

43. Шаховский В. И. Типы значений эмотивной лексики. Москва : Наука, 1988. 25 с.

44. Шабалина Л. И. Слово как средство эмоциональной оценки в сатире. Тбилиси : Тамари, 1981. 24 с.

45. Black M. Metaphor. Models and Metaphor. *Studies in language and Philosophy.* London, 1962. P. 76-95.

46. Black M. More about Metaphor. Metaphor and Thought. Cambridge, 1993. P. 66–95 .

47. Cameron L. J. Metaphor and Reconciliation : The Discourse Dynamics of Empathy in Post-Conflict Conversations. Routledge Studies in Linguistics. London : Routledge Taylor&Fransis, 2011. 226 p.

48. Low G. Metaphor and Education. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought.* Cambridge, 2008 P. 212–231.

49. Pulman S. G. Word Meaning and Belief. London : Croom Helm, 1983. 179 p.

50. Ricoeur P. The Metaphorical Process as Cognition, Imagination and Feeling. *Critical Inquiry*. London, 1978. Vol. 5. № 1. P. 143–159.

51. Richards I. A. Interpretation in Teaching. London : Routledge Taylor&Fransis, 1938. 257 p.

52. Rynyak L. Emotioms and Space: A Cognitive Approach to Metaphor in Samuel Beckett's "Happy Days". *Studia Anglica Posnaniensia.* Poznan, 1994. P. 54–65.

53. Sperber D., Wilson D. A Deflationary Account of Metaphors. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought.* Cambridge, 2008. P. 123–136.

54. Wierzbitska A. Semantics, Culture and Cognition. *Universal Human Concepts in Culture. Specific Configurations.* Oxford, 1992. Vol. VIII. P. 48–69.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

55. Adams R. Watership Down. London : PB, 1979. 480 p.

56. Archer J. Shall We Tell the President? London : Coronet Books, 1982. 286 p.

57. Benchley P. Jaws. London : Pan Books, 1974. 285 p.

58. Cameron L. Metaphor and Talk. *Cambridge Handbook of Metaphor and Thought.* Cambridge, 2008. P. 72–76.

59. Canning V. Queen's Pawn. London : PB, 1975. 238 p.

60. Drabble M. The Garrick Year. Harmondsworth : Penguin Books Ltd, 1972. 172 p.

61. Dreiser Th. Sister Carrie. Moscow : Foreign Language Publishing House, 1958. 254 p.

62. Fowels J. The French Lieutenant's Woman. London : Panter Books, 1985. 399 p.

63. Galsworthy J. The Forsyte Saga. To Let. Book Three. Moscow : Progress Publishers, 1975. 256 p.

64. Galsworthy J. The White Monkey. Moscow : Progress Publishers, 1980. 248 p.

65. Gentner. D., Bowdle B. Metaphor as Structure. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought.* Cambridge, 2008. P. 133–156.

66. Gibbs R. Metaphor and Thought: The State ofthe Art. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought.* Cambridge, 2008. P. 121–144.

67. Hailey A. The Final Diagnosis. London : Pan Books, 1975. 500 p.

68. Hailey A. The Moneychangers. N. Y.-London-Toronto : Bantam Books, 1975. 500 p.

69. Heinlein K. Stranger in a Stranger Land. London : Panter Books, 1965. 400 p.

70. Hemingway E. To Have and Have Not. London : Penguin Books, 1963. 206 p.

71. Jakes J. North and South. New York : Dell Publishing Cooperation, 1983. 812 p.

72. James P. D. Devices and Desires. London : Faber and Faber Limited, 1989. 408 p.

73. London J. Martin Eden. Moscow : Foreign Language Publishing House, 1954. 354 p.

74. Maugham W. S. Rain. *Rain and Other Short Stories.* Moscow, 1977. P. 245–266.

75. Maugham W. S. Theatre. Moscow : Progress Publishers, 1998. 300 p.

76. Salinger J. D. Nine Stories. Franny and Zooly. Moscow : Progress Publishers, 1982. 302 p.

77. Shaw B. The Widowers' Houses. *Plays Unpleasant.* London : Penguin Books, 1977. P. 29–96.

78. Sheldon S. A Stranger in the Mirror. New York : Warner Books, 1977. 168 p.

79. Snow C. P. New Men. London : PB, 1962. 236 p.

80. Spark M. The Public Image Stories. Moscow : Progress Publishers, 1976. 292 p.

81. Williams T. Orpheus Descending. *Three American Plays.* Moscow : Progress Publishers, 1972. P. 331–399.

82. Wodehouse P. J. Stories. London : Penguin Books, 1978. 256 p.

83. Yu N. Metaphor from Body and Culture. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought.* Cambridge, 2008. P. 367–394.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of such a topical problem as an estimating component in semantics of substantive metaphors.

The object of the work can be defined as is language tools that serve to create substantive metaphors.

The main aim of the paper consists in to determine the evaluative component in the semantics of substantive metaphors. It determined the accomplishment of such objectives as:

– to study the material and research methods on this issue;

– determine the specifics of the evaluation as a component of value;

– identify the evaluation criteria that underlie the evaluation of metaphors, and describe the features of substantive metaphors;

– identify the main structural types of substantive metaphors and identify the most frequent.

Evaluation as a language category expresses the speaker's attitude to the object of reality, depending on how satisfied his needs, desires, interests or goals. Metaphors can be divided into specific groups according to the evaluation they express. In these groups there is an assessment of moral and ethical qualities, intellectual qualities, emotional and psychological qualities, assessment of the activities of the referent, evaluation of appearance.

The scientific novelty of the work is determined by the fact that it made a comprehensive study of metaphor as one of the means of expression of evaluation.

Key-words: *metaphor, substantive metaphor, evaluation, evaluation category, evaluation, language category, pejorative, reclamation*

Декларація

академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Ширін Ілля Олександрович, студент(ка) 2 курсу магістратури, форми навчання денна, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма мова і література (англійська), адреса електронної пошти illya.shyrin@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Оцінний складник в семантиці субстантивних метафор». відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____Підпис_____ПІБ (студент) _____